

EGO

OKTOBER 1994

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

**In dit
nummer o.a.:**

Interview met voorlichter Unprofor (pag. 3)

In gesprek met de voorzitter Landelijk Beraad Vredesorganisaties (pag. 11)

Survival Track of stormbaan? Scouting in Nederland (pag. 17)

EGO

MAANBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 10, oktober 1994, 33e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk -Wiltjer, Bart
Hetebrij, Wim Heij (voorz.), Joan
Merens, Vincent Peeters, Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens, Sabine
Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
Pieter de Jager, Tom Janssen, Stef
Kessels, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Marco van
Nek, Leonore van Opzeeland, Cor
Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien
Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Frank
Spoelstra, Jan Stoof, Wessel Visser,
Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens
Redaktiesekretariaat:
Erika Krijt-Leijendekkers
Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen niet
noodzakelijkerwijs de visie van de redak-
tie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Het moreel der troepen	2
Geen seconde spijt	3
Vragen staat vrij	6
Sport	7
Films	8
Zingeving te koop	10
In gesprek met Henk Bos	11
Prikkels	13
Poster	14
Scouting	17
In 't Vizier	20
Kind uit het water	21
Verhaal	23
Boeken	24
Hum. Geestelijke Verzorging	26

HET MOREEL DER TROEPEN

Met wat voor doel de huidige BBT'er ook bij het leger is gegaan, het uiteindelijke doel van de krijgsmacht is het leveren van gevechtskracht. Defensie hanteert hiervoor de formule: gevechtskracht = materieel x personeel x training x moraal. Opvallend is dat er geen '+' maar een 'x' tussen de samenstellende delen staat; dit is om duidelijk te maken dat wanneer een van de delen zwak is, de totale slagkracht eveneens zwak is. Een ketting is zo sterk als zijn zwakste schakel.

Hoe is het gesteld met het moreel van de Nederlandse militair? We kunnen constateren dat het onder druk is komen te staan. De oorzaken zijn wel bekend:

- de nieuwe taakstelling (crisisbeheersing in het buitenland) valt niet bij iedere militair even goed. Je hoort geluiden als: "Ik ga mijn leven niet riskeren om in Verwegistan een stelletje struikrovers uit elkaar te houden!";
- de inkrimping van het leger maakt veel mensen onzeker over hun positie en toekomst;
- voor velen betekent het nieuwe personeelsbeleid, waarin ieder voor zich verantwoordelijk is voor eigen loopbaan, geen vooruitgang;
- de wijze waarop Defensie omgaat met personeel in zake de affaire Hermens (beveldingsweigering), suggereert dat het stadium van 'bevel is bevel' maar niet wil voorbijgaan.

Met al deze ontwikkelingen zal menig militair concluderen dat hij maar één probleem heeft: dat hij geen andere baan heeft.

In deze context legt dan plots de Chef Defensie Staf, generaal van der Vlis, zijn functie neer. Waarom? "omdat het 'parse' regeerakkoord (...) gelet op de omvang van de bezuinigingen naar zijn mening onvoldoende waarborgen biedt voor een verantwoorde voortzetting van de uitvoering van de Prioriteitennota". M.a.w., omdat nieuwe bezuinigingen in zijn ogen ontoelaatbaar zijn. Zijn vertrek is een helder signaal aan de politiek: Pas op, want het leger pikt het niet langer. Hij lijkt hiermee de belangen van de krijgsmacht te behartigen en bovendien de militair, die nieuwe bezuinigingen kan missen als kiespijn, een hart onder de riem te steken.

Maar is dit werkelijk zo? Van de Vlis heeft hetzelfde probleem als iedere andere militair: een vergaand bezuinigingsbeleid. Echter, een chef defensiestaf 'legt zijn functie neer'; de doorsnee militair daarentegen 'neemt onslag en komt in de bijstand'. Het zou dus kunnen zijn dat het voortijdig vertrek van Neerlands hoogste militair geen positief, maar juist een negatief effect heeft op het moreel van de troepen. Want, slechts een enkele topfunctionaris kan het zich veroorloven vrijwillig op te stappen, terwijl het lager kader zich genoodzaakt voelt te blijven en de klappen op te vangen.

Redactie

GEEN SECONDE SPIJT

Een terugblik op zes maanden werk bij UNPROFOR

Op 28 september 1992 werd Adjutant Jos Stork uit Elburg uitgezonden naar het voormalige Joegoslavië. Zes maanden later op 29 maart 1993 kwam Jos terug in Nederland. Een half jaar lang werkte hij als voorlichter voor het Nederlandse deel van de United Nations Protecting Force (Unprofor). Via een weekblad informeerde hij de Nederlandse militairen en hun achterban over het wel en wee. Inmiddels anderhalf jaar later heeft EGO-redacteur Jan den Boer een gesprek met Jos.

Wat betekende het voor jou als mens om daar naar toe te gaan, los van wat het voor je betekende als functionaris om uitgezonden te worden.

Daar begin je met de moeilijkste vraag. In een vergadering kwam op een gegeven moment aan de orde: wie gaat X opvolgen? Er waren diverse mensen die dat, om diverse redenen, niet zagen zitten. Ik dacht toen gelijk: "Dat wil ik wel, als ze dat thuis ook goed vinden." Dat heb ik toen geroepen, maar wel met de opmerking dat ik er eerst thuis over wilde praten. Ik heb dat toen een soort 'midlife-crisis' genoemd; kolder, maar toch probeer je op je oude dag nog iets nuttigs te doen. Daarmee kwam ik thuis, echt met de opmerking: "Hé, de ouwe kan naar Joego", en thuis reageerden ze gelijk met: "Dat moet je doen joh, dat is hardstikke mooi." De achterliggende gedachte, en daar wil ik best voor uit komen, was dat ik door mezelf op te geven precies wist wanneer ik zou gaan en waar ik terecht zou komen. Daar heb ik nog steeds geen spijt van. Ik heb een klein halfjaar gehad om me mentaal voor te bereiden en om mijn sociale leven daarop aan te passen. Verenigingen waar je lid van bent, enz. Ik heb in die tijd geprobeerd me in te lezen, je weet er relatief weinig van. Je leest dan iets gericht kranteberichten e.d. Ik heb er niet echt naar uitgekeken, ik heb het

Jos Stork

maar gewoon laten komen. Er zat nog een zomervakantie tussen en ik heb geroepen: "Na de zomervakantie ga ik me daar pas over opwinden." En toen ging de tijd opeens vlug.

Hou je er op een of andere wijze rekening mee dat je daar wat overkomt? Het is toch oorlogsgebied.

Nee, daar heb ik geen seconde aan gedacht. Ik wist dat ik naar Zagreb zou gaan, en dat ik ook de sectoren in zou gaan. Ik denk wel dat een van de factoren was dat de situatie toen anders was dan nu. Alleen al in Zagreb was er daarna meer oppositie, je hoort nu van demonstraties voor de kazernepoort van het VN-hoofdkwartier, enz. Daar was toen helemaal geen sprake van. Nogmaals, ik heb daar geen seconde bij stil gestaan. Je bent een half jaar van huis. Ik denk dat ik er gewoon niet zo erg veel gevaar in heb gezien.

Heb je nog een speciale opleiding gevolgd op het C.V.V. of ben je rechtstreeks geplaatst?

Het C.V.V. bestond toen nog niet. We werden opgeleid in Ede omdat het toen alleen nog maar de Verbindingen betrof wat daar zat. Daar werd ik ook bij inge-

deeld en dat was op papier drie weken, in de praktijk twee weken en van die twee weken heb ik het gevoel gehad dat ik er één van thuis had kunnen zitten. Kijk, ik kan niet boos worden op een sergeant die probeert te vertellen hoe ik mijn Uzi vast moet houden, maar echt effectief vind ik dat niet. En ik vind het waardeloos als ik daar 's morgens om acht uur op appèl sta en de klasse-commandant roept: "Ga maar naar de kantine want de eerste twee uur heb ik geen programma voor jullie." Nog veel erger vond ik het toen er een dag werd georganiseerd voor de thuisblijvers, de families, en de meest elementaire dingen er niet waren zoals b.v. een fatsoenlijke uitnodiging. Ze wisten exact hoeveel man er moesten komen, maar er waren niet genoeg boekjes voor de thuisfronters etc. Die dingen hebben mij verschrikkelijk gestoord. En de manier waarop ZIJ daar vertellen hoe JIJ afscheid moet nemen, waar zijn we dan toch mee bezig? Mag ik dat alsjeblieft zelf uitmaken. "Het verbindingsopleidingscentrum kan dit gewoon niet aan", is een opmerking die ook regelmatig te horen was, ze waren er niet op ingericht. Alleen heb ik als individu daar totaal geen boodschap aan. Ik baalde gewoon. Daar wordt tegen je gezegd dat het niet de bedoeling is dat je vrouw en kinderen erbij zijn als er vertrokken wordt. Dan denk ik jeetje, waarom mag mijn vrouw mij niet wegbrengen? Waarom mag ze daar niet kijken tot de bus weg rijdt? Dat is dan kennelijk bedoeld voor mensen die dat emotioneel niet aankunnen. Wij vangen dat op onze eigen manier op. Ik vind dat ik een eigen keuze dien te hebben. Uiteindelijk is dat allemaal opgelost doordat mijn collega-vrienden me hebben weggebracht.

Wat voor sfeer trof je aan in de bus op weg naar Schiphol?

Ietwat gelaten. Daarbij komt dat het voor het eerst was dat ik in een vliegtuig zou zitten. Mijn ervaringen gingen niet verder dan een heli. Ik was dan ook wat blij dat de bus meteen doorging naar het vliegtuig, omdat ik gewoon niet wist hoe Schiphol werkte. Ik heb misschien in de loop van mijn leven van eelt op mijn ziel gekregen, en ik bind me dan ook niet zo snel emotioneel aan wat er om me heen gebeurt. In Ede praten ze dan over buddy's, ze vertelden zelfs, op die dag voor het thuisfront, dat de dames die achterbleven het beste een buddy konden zoeken bij een lotgenoot. Mijn vrouw vond dat lachwekkend. Ik heb ook geroepen: "Hoezo een buddy?" Ik had ook in Zagreb geen buddy nodig. We waren weliswaar met één club afgereisd, maar daar zaten ook jongens bij voor Sarajevo. Dat buddy-systeem werkt zo niet. Op het moment dat je bij elkaar komt heb je anderhalve dag en dan ga je weer uit elkaar. Dus je zou wel goed gek zijn als je je al in de opleiding aan iemand bindt, zonder ook maar een enkele garantie dat je ook die zes maanden samen op gaat trekken. Bovendien, mijn vrouw heeft een baan, de kinderen zijn groot en ze heeft helemaal geen behoefte aan een buddy.

In de Elburger Courant omschreef Jos destijds zijn eerste indrukken toen hij in Zagreb aankwam als volgt: 'Na de aankomst op het vliegveld kom je in een oud militair kamp. Diezelfde middag volgt een eerste ontmoeting met de gevolgen van de oorlog. Twee Canadese militairen geven les over mijnen. Het klinkt bekend, maar de modellen die ze laten zien zijn nieuw en nu is het menens. Zij zijn specialisten op dit gebied en hebben al een groot deel van het kamp geruimd. Maar we moeten wel op de paden blijven. Daarbuiten loop je risico. 's Avonds ontmoet je je nieuwe bazen en collega's in het Nederlandse ontmoetingspunt, de Dutchbar. De volgende morgen gaan we scherfwerende vesten halen. Kort daarna brengt een VW-busje me naar een oude kazerne in de stad en dan sta je in je nieuwe kantoor. Een uur later ben je volop aan het werk. De krant moet er uit. Maar de poort waardoor je bent binnen gekomen weet je nog niet terug te vinden. Telefoontjes moet je aan je jonge dienstplichtig collega overlaten. Hij weet de weg, hij zit hier al acht weken. Aan het einde van de middag brengt een auto je naar het studentenhotel waar de staf al een paar maanden woont. "Het is maar voor één nacht" zeggen ze erbij. "Morgen gaan we verhuizen." Vanaf de nieuwe behuizing ga je de volgende dag weer naar je werk. Het gaat vooruit. Je weet je bureau al te vinden. Vanaf dat moment gaat het vrij snel. Je leert de weg kennen en je komt 'bekende' gezichten tegen binnen het gebouw. Alleen al die mensen daarbuiten blijven nog vreemd. Er lopen burgers en militairen van allerlei nationaliteiten. Finnen en Kenianen, Zweden, Nepalezen, Russen, Fransen en Nigerianen.'

Wat maakte je mee in de eerste periode met de Nederlandse militairen?

Ik ben in de Batstaf terechtgekomen, gelijk met een aantal essentiële functionarissen. De S1 was bijvoorbeeld uit mijn rotatie. Ik kwam zelfs op een bureau waar een vaandrig rondliep die er al twee maanden zat. Vooral in het begin heb ik me niet echt lekker gevoeld omdat ik afhankelijk was van de know how van die dpl. vdg. Militair gezien was die jongen nog niet ver, maar door die twee maanden daar was hij al meer vertrouwd en was hij 'alles'. Dat soort afhankelijkheid daar kan ik niet zo goed tegen. Ik denk dat dat in de aard van elke beroeps militair zit. Je bent in de loop van de tijd al zo vaak overgeplaatst. Je komt bij een eenheid binnen en het is altijd wonderlijk hoe snel je je daar thuis voelt. Het zijn, net als daar, altijd vertrouwde situaties. Je weet hoe een

Je kon op die plaatsen problemen krijgen met de Serven als je foto's maakte. Vandaar dat veel foto's uit de auto genomen moesten worden. Niet geheel risicoloos.

Batstaf in elkaar steekt en daardoor is het vertrouwd. Maar ook hier weer gelatenheid want je hebt geen vergelijkingsmateriaal. Als het veel primitiever was geweest dan had je je daar ook aan aangepast. De eerste zaterdag dat ik daar wakker werd was wel een hele rare gewaarwording, je zit in dat militaire leventje maar je hoeft niet op te staan. Er is geen appèl, geen militair bedrijf. Uitslapen, je 'burger' aandoen, hoewel je in het militaire leventje blijft zitten. Dat heb ik de eerste keer als wonderlijk ervaren.

Het moment dat Jos voor het eerst geconfronteerd werd met scherpe tegenstellingen omschreef hij in de Elburger Courant als volgt:

'Op een van de eerste zaterdagen kon ik er (de sectoren, red.) een kijkje nemen. Het was een bezoek met uitersten. Een paar honderd man die een medaille kregen en puinhopen. Afhankelijk van de grootte van de sector zijn er een aantal bataljons die in het gebied proberen de rust te bewaren. In 'West' zijn dat Argenijnen, Nepalezen, Canadezen en Jordaniërs. Aan ieder bataljon is een Nederlandse groep toegevoegd om voor radio-, telefoon- en sateliet-verbindingen te zorgen. Het zijn posten van elf mensen. Op het sector-hoofdkwartier zitten er zestien. Wij bezochten het Jordaanse bataljon waar die dag 'medalparade' was. Iedere militair van de eenheid ontvangt die dag een VN-medaille voor zijn werk bij UNPROFOR (United Nations Protecting Force) van generaal Nambiar, of namens hem van de commandant. De Nederlanders bij die eenheid die lang genoeg aanwezig zijn krijgen tegelijkertijd hun plak. De rit naar de festiviteit is een hele ervaring, een volledig lege auto-snelweg die plotseling ophoudt bij een aantal

De gegevens die je van de media krijgt zijn niet jouw waarneming. Wordt het doorlopend spannender gemaakt dan dat het in werkelijkheid is?

Het is een soort wisselwerking. Ik heb de dure plicht, en ik probeer me daar oprecht aan te houden, om de waarheid te vertellen. Maar als je daar zit weet je dat je de waarheid wat moet nuanceren, om geen schrikreactie bij het thuisfront teweeg te brengen. Dat is nog altijd de achterliggende gedachte. Dan vertel je nog steeds de waarheid, maar je haalt er de scherpe kantjes vanaf.

betonblokken. Dan eerst een kort bezoek aan de verbindelaren van Jorbat. Zij hebben het voor elkaar in hun gehuurde huis. Deuren zijn er niet meer en het dak is voor een deel gesneuveld door een granaatinslag. Kogelgaten zitten in de muren. Maar ze hebben stromend water en een aggregaat zorgt voor electriciteit. Verder hebben ze de luxe van twee badkamers en de huiskamer doet met 'geleende' spullen gewoon Hollands aan. Twee gemakkelijke banken, televisie en een pot koffie op tafel. Koken doen ze zelf. De smaak van de Jordaniërs is toch te afwijkend van de Nederlandse. Dan vertrekken we naar de medaille-uitreiking. Op een grote parkeerplaats langs de snelweg is alles geregeld. Verkeer is er alleen van de vele witte auto's met UN erop. De plechtigheid is tot in detail geregeld en er zijn honderden burgerbezoekers uit de omgeving. Als Nambiar in zijn toespraak na de uitreiking vertelt dat er bezoekers zijn van beide partijen, gonst het onder het publiek. Tegen een achtergrond van verwoeste dorpen maken de Jordaniërs er een perfecte show van. Zij exerceren prachtig en laten in een compleet circus demonstraties zien. Van ongewapend gevecht en karate tot volksdansen.'

Dat is overigens wat in het NOS journaal ook gedaan wordt.

Ik heb de indruk dat de pers in het algemeen daar op voorhand al rekening mee houdt, en niet alleen probeert die scherpe kantjes die ik eraf haal er weer op te zetten, maar ze zelfs ophoogt tot pieken. Daarmee zijn niet alle journalisten veroordeeld, want die pieken zijn interessant. Daar wordt over geschreven en dat halen ze aan. Wat mij meer stoort is het volgende. Ik krijg een telefoontje van een journalist van een regionale krant, ik noem geen namen, die mij een inter-

Dat was te gek. Heel surrealistisch. Gewoon die hele show in die situatie, dan denk je: waar zijn we toch mee bezig, dit, in zo'n kapotte omgeving. Aansluitend zijn we 's middags in het huis geweest waar de jongens van het Comcen woonden en dan zie je hoe luxe die daar zitten. Ondanks dat er gaten in het dak zaten. Dat was in Novska, daarna zijn we naar Lipik gegaan. In Lipik zijn bijna geen hele huizen meer te vinden. Toen was ik ook enigszins verbijsterd. Ik liep daar met mijn camera, maar ik had het gevoel dat ik daar geen foto's kon maken. Je geneerde je voor de mensen die daar op straat liepen. Je voelt je een soort gluurder. We zijn ook naar een voormalig krijgsgevangenenkamp gegaan waarvan ik de naam niet meer zomaar kan oplepelen. Het was een krijgsgevangenenkamp uit de tweede wereldoorlog. Daar staat een monument met een bronzen plaquette die de plattegrond van het voormalige kamp voorstelt. Het museum is volledig aan gort geholpen, daar hebben ze geprobeerd de geschiedenis om zeep te helpen. Dat is waanzinnig als je dat ziet. Dat was de eerste ervaring.

view afneemt gedurende 10 minuten en het dan presteert om te zeggen dat hij eigenlijk niet weet wie er daar tegen wie vechten. Dan denk ik, jongen, ga dan eerst je huiswerk maken voordat je de telefoon pakt.

Bedoelde hij dat hij niet wist wat er in Joegoslavië speelt, of plaatselijk, waar jij zat?

Nee, ik had op dat moment heel nadrukkelijk het idee dat hij überhaupt niet wist wat er in Joego gaande was. Ik heb me gestoord aan het feit, en dat doe ik nog regelmatig, dat op het moment dat het Tbat daar ging operen het hele Verbindingsbat, 600 man die daar al meer dan een half jaar zaten, gewoon vergeten werd.

Was dat zo? Was daar geen enkele aandacht meer voor?

Niet meer in verhouding. Wat het Tbat doet is ten eerste humanitair, en ten tweede is het veel spectaculairder. Ze beleven veel meer. Ik krijg een jongeman aan de lijn van een lokale radio en die vraagt wat meewarig, medelijdend:

“Hoe is het nou met je?” “Nou goed, de computer staat aan, ik kijk naar buiten en het is mooi weer.” De man aan de andere kant viel bijna van zijn stoel, want die was volkomen gefixeerd door alles wat er op dat moment in Banja-Luka gebeurde. Ik denk dat hij de indruk had dat wij daar allemaal onder ‘moeilijke omstandigheden’ zaten.

Was dat in de tijd dat de soldaten in Banja Luka opstandig waren geworden? Nee, het Tbat zou met twee compagnieën opereren, de een zou Bosnië vanuit het noorden benaderen en de ander vanuit het zuiden. Ik vertel het wat simplistisch, maar die vanuit het noorden hebben een voortdetachement, een verkenningploeg, gestuurd en die zijn tot Banja Luka gekomen. Ze kwamen op een fabrieksterrein terecht en daar konden ze toen niet meer vanaf. We waren dan ook hardstikke blij toen we hoorden dat ze er pal voor kerstmis vanaf kwamen. Maar voor de Nederlandse pers betekent dat dan toch dat alles wat daar verder gebeurde vergeten werd, en verdomme, er zaten daar nog 600 man.

Maar betekent dat eigenlijk niet dat ze van incident naar incident hollen, terwijl goede journalistiek eigenlijk de incidenten zou moeten plaatsen in de totaliteit van zo'n oorlog?

In Zagreb liep een free-lance journalist rond die hoofdzakelijk voor de EO werkte. Hij woonde en werkte in Zagreb en was kind aan huis bij ons. Op een morgen komt hij bij ons op het bureau en hij zegt: “Jos, weet jij dat je geciteerd bent op teletekst?” “Oh ja, wat heb ik dan gezegd?” En dan krijg je een weergave van wat ik gezegd zou hebben. Ik zeg: “Jongens, dat klopt niet, dat heb ik niet verteld.” Ik weet nu nog niet hoe het op het beeldscherm is geweest, maar als hij mij dat zo verteld dan ..., en toen mocht ik dan live in zijn EO-programma. Ik ben ervan overtuigd dat ik eerlijk ben, maar dat hoeft natuurlijk niet iede-

re journalist van mij aan te nemen. Maar als ik vertel wat er aan de hand is, blaas dat dan niet op. Gebeurt dat wel dan hoeft het van mij niet meer.

Ik heb een aantal documentaires gezien over journalistiek werk, journalisten aan het werk in oorlogsgebieden, en wat mij dan iedere keer opvalt dat is dat die journalisten meestal opereren vanuit een hotel, dat ze dikwijls niet eens het hotel uit durven en dat ze toch proberen op allerlei manieren aan informatie te komen. Er is dus zelfs sprake van doodsangst om naar het front te gaan en om toch maar een verhaal te kunnen produceren blazen ze er desnoods zelf maar een paar de wereld in.

Je mag niet generaliseren. Enerzijds heb ik een aantal keren contact gehad, uitgebreide etentjes zelfs, met een journalist van de Telegraaf die in Praag woont en met geregelde tussentijden naar Zagreb komt om eens te horen hoe of wat. Die heeft zijn auto vol liggen met radio-apparatuur. Hij luistert gewoon op allerlei frequenties en vertelt dan in zijn verhaal: ‘uit vele bronnen is vernomen’. Dat is inderdaad een vent die nauwelijks aan het front komt. Anderzijds hadden wij op eens een journalist op het bureau zitten die zich liet informeren en die op een gegeven moment zegt: “Ik ga morgen naar Banja-Luka”. “Nou jongen, kom heel terug. Succes en ik hoop dat je het redt.” En de volgende middag belt hij op en zegt: “Ik sta hier in Banja Luka”, en dan denk ik: hoe krijgt hij het voor elkaar. Dat zijn twee soorten journalisten.

Wat heeft het voor je betekend?

Met enige zelfgenoegzaamheid heb ik de neiging om af en toe tegen mezelf te zeggen dat ik het goed heb gedaan. Door me aan te melden, door kennelijk, en dat is een toevalstreffer geweest, het goede moment te hebben gekozen, de goede plek te hebben gekregen. Ik heb die ervaring nu zonder een al te groot risico te hebben gelopen, en thuis is het ook goed

gegaan. Ik heb echt nog geen seconde spijt gehad van het feit dat ik me vrijwillig heb aangemeld. Wat dat betreft heb ik echt een tevreden gevoel. Ik heb ook een tevreden gevoel over het werk dat ik daar gedaan heb. Ik ben ervan overtuigd dat ik zinnig werk heb gedaan voor de Nederlandse jongens en meisjes en voor het thuisfront. Dat bleek uit de reacties. Als je daar in een stukje redactioneel iets schrijft naar het thuisfront, dan heb je in no-time een aantal leuke reacties variërend van uithuilbrieven tot hele positieve geluiden, van gedichten tot noem maar op. Ik denk dat je daarvoor werkt, en de mensen lezen dat ook. Sterker nog, ze vreten het, in tegenstelling tot het blad dat ik hier maak. Dat zullen ze wel lezen, maar daar krijg je zelden of nooit wat over te horen. Dat is daar ietsjes anders. Sinds ik terug ben volg ik de berichtgeving in de krant vrij nauwgezet, misschien toch een beetje meer met een gevoel van betrokkenheid. Ondanks dat ik eigenlijk alleen maar Zagreb, Zagreb linksaf en Zagreb rechtsaf heb gezien. Je weet beter dan iemand die er niet is geweest waar het over gaat. Zo krijg ik, voor mezelf, steeds meer moeite met de situatie daar. Ik vraag me wel eens af of je daar zo nodig moet gaan helpen als de mensen kennelijk niet geholpen willen worden. Dat klinkt weer zo spijkerhard, want natuurlijk heb ik medelijden met zieke mensen, met kinderen en met oude mensen, die mag je niet zomaar laten verrekken. Maar ja, een heel sprekend voorbeeld blijft voor mij januari. Toen is aangetoond dat Moslims een Moslimdorp beschoten hebben om de Serven de schuld te kunnen geven. Waar zijn we dan mee bezig? Moeten we er ons wel mee bemoeien?

Bedankt voor dit gesprek.

Jan den Boer

? VRAGEN STAAT VRIJ

Overheid en politici hoor ik zeggen: "Mensen moeten geprikkeld worden om te gaan werken, de wao wordt uitgekleeft, de uitkeringen bevroren of verlaagd. Als we dat doen, dan zal de burger minder kieskeurig zijn en niet ten onrechte een uitkering ontvangen." De suggestie wordt gewekt dat het iemands eigen schuld is dat hij van de gemeenschap afhankelijk is; en daarvan profiteert.

Rondom me heen: jonge mensen, oudere mensen die uit het arbeidsproces zijn gevallen, van hoog tot laag geschoold, met een goede of minder goede gezondheid, bereid tot veel om maar aan het werk te komen. Ze willen aanpakken, niet staatsafhankelijk zijn; maar er is geen werk! Of, ze kunnen het werk dat er is niet aan. Of, het werk is er slechts voor een beperkte tijd. Wat ze ook proberen; ze blijven werkeloos, korter, langer, gevangen in uitzichtsleloosheid.

Dikke rapporten, gemaakt door wetenschappelijke en overheidsinstellingen: 'Volledige werkgelegenheid is een illusie; met name mensen met weinig tot geen opleiding kunnen het al helemaal vergeten. Voor het individu een ramp, voor de samenleving een tijdbom!'

Hoe kan dat toch, die twee niet met elkaar te verenigen benaderingen?

VERGIS IK ME? Of helaas toch niet?

Is het zo dat de mensen die het geluk hadden een opleiding te kunnen volgen, passend werk vonden, in de hoog-technologische samenleving (nog) meekunnen, gezegend zijn met een (nog) goede gezondheid en die daarbij (nog) de kracht hebben om voor hun plekje te vechten, is het zo dat zij echt menen dat iedereen dat moet kunnen? Dat iedereen die mogelijkheden en dat geluk moet kunnen hebben?

Wat mij betreft begint het steeds meer te lijken op een strijd tussen de 'have' en de 'have not', de machtigen en de machtelozen, de werkenden en de werkelozen, de gezonden en de zieken, de jonge mensen en de bejaarden, mensen die meekunnen en mensen die het in deze samenleving niet kunnen bijbenen.

Wat dat betreft zou ik me graag vergissen.

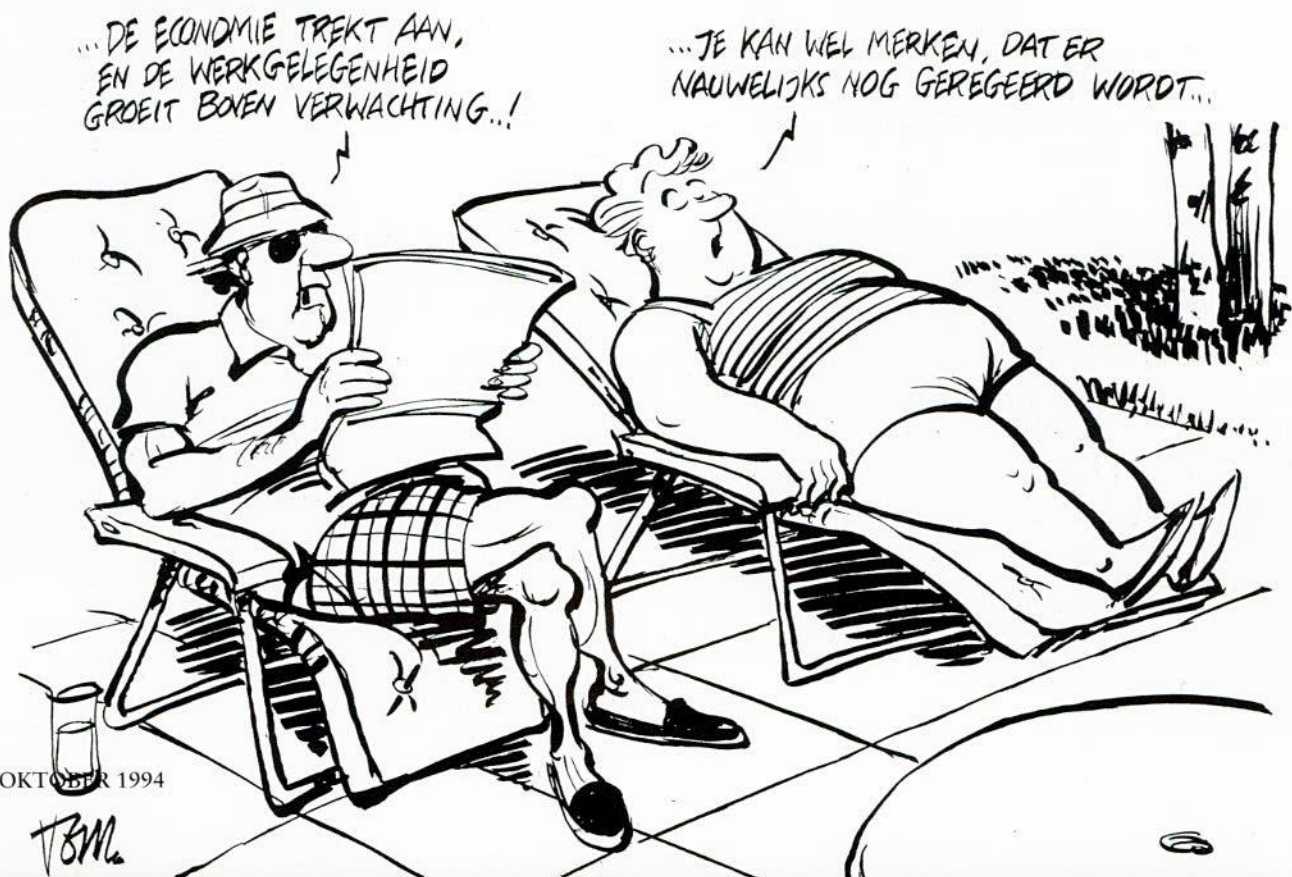
De vorige strijd was die van de uitgebuite arbeider tegen de bezittende klasse. Moet de volgende strijd tussen de machtigen en de machtelozen, de strijd tussen de werkenden en de niet-werkenden zijn?

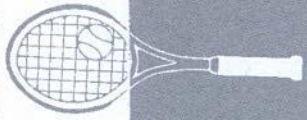
Wat mij betreft, ik hoop dat ik mij vergis.

Die sociale en morele blamage wil ik niet meemaken!

Wat vind jij?

Steven

Wat voor de duvel is er in de trots der natie gevaren? Zijn we het plotseling verleerd om in de topsport mee te ijveren op het hoogste niveau? In de oude Olympische sporten atletiek en zwemmen stond het er al beroerd voor. Dat was misschien nog wel verklaarbaar uit de typisch Nederlandse halfbakkenheid waarmee deze takken van sport worden beoefend.

Maar ook in de profsport valt schijnbaar geen eer meer te behalen. De voetballers in Amerika deden het relatief nog het best met een plaats in de kwartfinales. Maar neem de fietsers. Geen renner schijnt de pedalen nog rond te kunnen krijgen. Kijk naar Wimbledon en de Open Amerikaanse kampioenschappen. Tot voor kort dachten we dat de Nederlandse tennisers aan een veroveringstocht rond de wereld waren begonnen en nu vliegen ze er op z'n laatst in de tweede ronde uit. We smachten naar de winter, want Nederland is nog alleen goed in schaatsen, een sport die na het afscheid van Koss nog alleen in Nederland wordt beoefend, korfbal niet meegerekend.

Het grootste succes dat de Nederlandse sport de afgelopen periode boekte, ere wie ere toekomt, kwam op naam van een paard dat kon dansen op muziek. Dat gebeurde tijdens de Wereldruiterspelen, het grootste evenement in eigen land sinds de Olympische Spelen van 1928. Die waren trouwens in 1928 nog heel klein. Op het dansende paard zat een topsportster, die wel iets weg had van dat paard, en ze konden het dan ook zo goed vinden met elkaar dat ze eerste werden op het onderdeel dressuur.

Was dit geweldige succes de voorbode van een toekomst waarin we nog slechts gouden medailles halen bij het onderwaterhockeyen, het fietsen op driewielers en het achterste voren hardlo-

pen? Of is het toevallig een slechte zomer geweest en moeten we 1994 gewoon vergeten?

Ik vrees dat het in doorsnee geen toeval is, maar een 'structureel probleem', zoals het Nederlands Olympisch Comité het noemde. Ik heb de wijsheid niet in pacht, maar op gevaar af te worden beschuldigd van natte-vinger-werk zou ik toch de samenhang van al die sportieve ellende willen proberen te duiden.

Waar het, naar me voorkomt, in zit, is dat Nederlanders niet geboren worden om in extreme situaties een extreem opvallende rol te spelen. We krijgen al eeuwen ingepompt dat je vooral normaal moet doen en niet te gek. We zien extreme prestaties met een zekere weerzin aan, we vinden mensen die extreme prestaties leveren eigenlijk niet bij ons passen. We zijn gewend ons leven te

bouwen op een scala van zekerheden, terwijl bijvoorbeeld het bestaan als topsporter alleen maar onzekerder wordt.

Het niveau van de topsport is voor de gewone sterveling bijna onbegrijpelijk hoog geworden. Er wordt bijna geen grote prestatie meer geleverd, of je verneemt hoe die met behulp van wetenschappelijke instituten, professoren, fysiologen, trainers en psychologen tot stand zijn gekomen.

Elke topsporter van wereldniveau beschikt tegenwoordig over een heel gezelschap van begeleiders, dat voortdurend op zoek is naar nieuwe methoden.

Dat doen we dus niet in Nederland. Dat iemand boven de middelmaat uitsteekt, is tot daaraan toe, maar je moet in die dingen niet overdrijven. Het mooiste vinden we als er een Ellen van Langen is, die zomaar Olympisch kampioene op de

800 meter wordt, terwijl ze daar nog geen drie jaar op heeft getraind. Daar genieten we van! En als ze daarna wel echt gaat trainen, raakt ze geblesseerd. Oh, wat sneu! Een ander land zou inderdaad een heel bataljon wetenschappers en praktijkmensen hebben gemobiliseerd om zo'n parel te beschermen tegen blessures, maar hier zijn er alleen de intuïtie en het gezonde verstand van één trainer, die het zich maatschappelijk eigenlijk niet kan veroorloven om trainer te zijn. Hij mag blij zijn als zijn pupil her en der wat gages ontvangt, waarvan ze hem een deel wil afstaan. Anders zou hij zijn kosten er niet eens kunnen uithalen.

De Van Langens komen bijna niet meer voor. 'Spontaan' of als betrekkelijk onbekende een grote overwinning behalen is een uitzondering geworden. De topsport is even als de kunst niet meer alleen een kwestie van talent. Even belangrijk is het investeren in talent geworden. En dat vereist durf.

ELLEN VAN LANGEN

Hans van Wissen

HERKENBARE SITUATIES IN TIJDSBEELD REALITY BITES

Jongeren hebben het niet makkelijk in de jaren negentig. Van onze eigen jeugdige landgenoten weten we dat uit de artikelen die er met grote regelmaat over dit onderwerp in de kranten en opinie-bladen verschijnen, maar ook de Amerikaanse schoolverlaters worden op een weinig zachtzinnige manier met de realiteit geconfronteerd. In *Reality Bites*, een Amerikaanse film van de nog maar 28-jarige regisseur Ben Stiller die zijn sporen als televisie-maker al verdiend heeft, doen zich talloze herkenbare situaties voor uit de directe omgeving van iedereen die zelf jong is, opgroeiende kinderen heeft of anderszins raakvlakken heeft met de hoop des vaderlands. Nergens larmoyant of schrijnend, maar over de hele linie toch reëel genoeg om dat jonge volkje dat het leven nog voor zich heeft, niet op voorhand te benijden.

■ Tragi-komedie

De makers noemen *Reality Bites* 'een komedie over liefde in de jaren negentig', maar komedie is niet helemaal het juiste woord. Ik zou eerder kiezen voor tragi-komedie. Het verhaal gaat ook over veel meer dan alleen maar liefde. Centraal staan Lelaina en Troy. Ze hebben net hun college-periode met goed gevolg afgesloten, en filosoferen, als de film begint, over het leven in het algemeen en hun eigen toekomst in het bijzonder. Ze 'hebben' niks met elkaar, althans, Troy is verliefd op Lelaina maar zij weet dat niet.

Een etentje met haar ouders sterkt Lelaina in de overtuiging die ze toch al had: zo wil ze in elk geval nooit worden! Ze gaat met haar vriendin in een flatje wonen, en krijgt een baantje bij het productie-team van een televisieprogramma. De presentator en baas van het spul is een opgeblazen nitwit. Lelaina, die afstudeerde als de beste van haar jaar in televisie-maken, verveelt zich al snel dood. Als ze een paar onvergeeflijke (maar wel heel geestige) grappen uithaalt staat ze op straat. Pas dan beseft ze dat dat misschien niet zo verstandig was, want passend werk is voor iemand met haar kwalificaties niet te vinden. Ze verdoet haar talent in het ene sukkelige baantje na het andere.

■ Video

Gelukkig blijft ze haar idealen trouw: met haar video-recorder legt ze op een heel persoonlijke manier vast wat ze met haar vrienden en vriendinnen meemaakt en bespreekt. Stof genoeg, want

v.l.n.r. Ben Stiller, Winona Ryder en Ethan Hawke in Reality Bites

Troy, die zijn geluk in de muziek beproeft als gitarist in een bandje, komt na een paar weken bij de twee vriendinnen binnenwandelen omdat hij geen dak meer boven zijn hoofd heeft. Leuke filmpjes over het stel hemelbestormers larderen het lopende verhaal over de manier waarop hun diverse carrières zich ontwikkelen, en hoe hun relatieproblemen daarmee verweven raken. Lelaina maakt op een dag n.l. kennis met een geslaagde yup, iemand die, oh toeval, in het televisie-wezen zit en die, al snel onder de indruk van Lelaina's originele ideeën en haar beeldig smoeltje, wel wil proberen haar videofilm uitgezonden te krijgen.

■ Ontgoocheling

Intussen ziet Troy de verbintenis met lede ogen aan, maar trots als hij is, bijt hij liever zijn tong af dan dat hij Lelaina

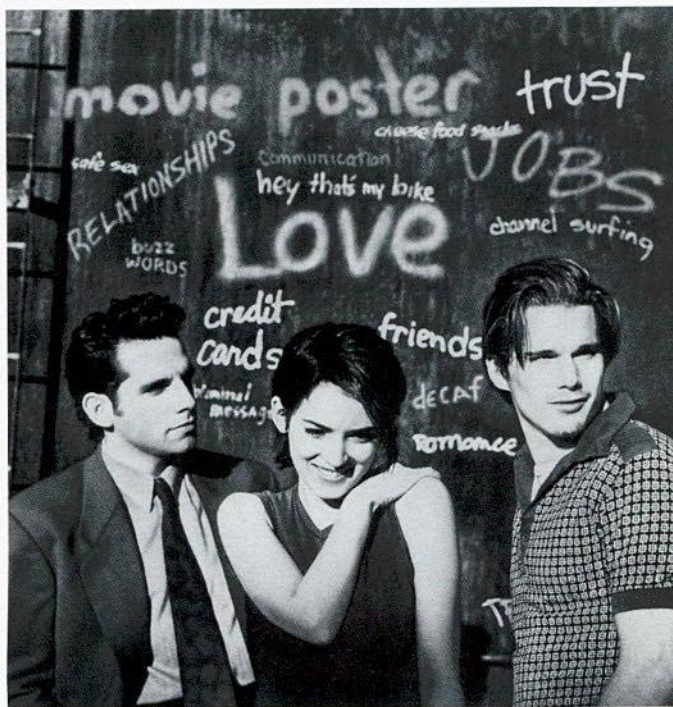
vertelt hoe de vlag erbij hangt. Hij geeft de voorkeur aan bokkig gedrag, waardoor ze nog meer van hem vervreemdt. Maar hoe gaan die dingen: de mensen die Lelaina's film in handen krijgen denken dat ze beter weten hoe het moet, dus ze sleutelen wat aan haar materiaal, snijden er een paar zogenaamd leuke vondsten doorheen en halen er net dat persoonlijke uit waar ze zelf juist zo aan gehecht was. De avond van de presentatie, waar zowel zij als haar vriend zich veel van hadden voorgesteld, wordt een bittere ontgoocheling voor Lelaina.

■ Casting

Het verhaal ontwikkelt zich uiteindelijk toch tot een romance met een happy ending, en als kijker gun je dat de beide hoofdrolspelers wel. Dat de casting bij een dergelijke film zeer belangrijk is, spreekt voor zich. Je moet over sterren beschikken die heel jong zijn, maar die toch voldoende professionaliteit en ervaring hebben om alle nuanceringen en emotionele wendingen van de karakters te begrijpen en ook nog in te vullen, plus voldoende naamsbekendheid om de film commercieel ook nog een beetje te trekken...

Winona Ryder als Lelaina bleek een gouden keus. Ze speelde al op haar zestiende, heeft inmiddels een respectabele staat van dienst onder de belangrijkste regisseurs opgebouwd, maar ziet er in

deze productie precies uit als het enthousiaste schoolmeisje dat ze moet zijn. Ethan Hawke is iets ouder, en heeft iets minder ervaring. Toch viel hij onmiddellijk op in 'Dead Poets Society' als een van de scholieren die door leraar Robin Williams voor de rest van zijn leven in de goede richting wordt gestuurd, en liet hij in 'White Fang' ook prachtig werk zien. Met z'n vette haren en z'n onregelmatige gebit is hij een jongere en iets minder gepolijste uitvoering van die andere succesvolle All American Boy, Kevin Costner. Regisseur Ben Stiller speelt in de film zelf de rol van Lelaina's geslaagde yuppievriendje, en blijft daarmee heel dicht bij zijn eigen werkelijkheid. Hij kent de lijdensweg die een jong talent moet afleggen om ooit, heel misschien, ergens iets te mogen laten zien of proberen.

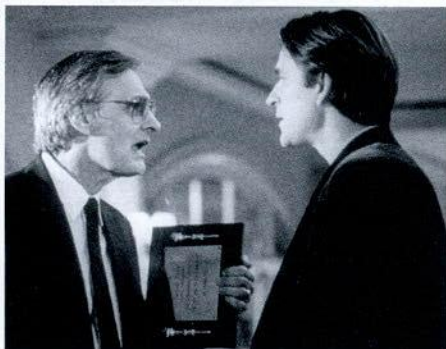
Leonore van Opzeeland

FILM IN 'T KORT

AND THE BAND PLAYED ON

Nu AIDS de vorm van een wereldwijde epidemie heeft aangenomen, is het moeilijk voor te stellen dat 't nauwelijks vijftien jaar geleden is dat artsen voor het eerst met deze moderne pest werden geconfronteerd, en niet wisten waar ze moesten beginnen met hun research. *And The Band Played On* is een indrukwekkende film, bijna een gedramatiseerde documentaire, over die allereerste jaren. Je ziet hoe twee artsen in een Afrikaans land voor een raadsel staan als er ergens een groep slachtoffers van een onbekende ziekte bijeen is gebracht. Eenmaal terug in Amerika, krijgen ze uit allerlei richtingen voortdurend nieuwe signalen dat er ergens iets onheilspelelends broedt, al weten ze niet waar ze aan moeten denken. Maar in de loop van een aantal jaren tekenen de contouren zich steeds duidelijker af. De angst binnen homofiele kringen neemt toe als duidelijk wordt dat zij de grootste risico-groep vormen, maar tegelijkertijd weigeren ze weer om zich te laten stigmatiseren. Juist in Amerika was bijvoorbeeld het homo-contact via badhuizen een recht dat ze zich niet wilden laten afnemen, omdat ze bijna nergens openlijk voor hun geaardheid konden uitkomen. En tussen de bedrijven door registreren de statistische cijfers de manier waarop de ziekte als gevolg van onwetendheid en ontkenning om zich heen grijpt. De film is een onthullend document humain geworden, waarbij ook de ijdele concurrentiestrijd tussen artsen onderling, en de afgrijselijke positie van homofielen in grote delen van de wereld weer eens aan het licht komt. Matthew Modine speelt een prachtige hoofdrol als bezielde jonge medicus, Richard Gere in de rol van homofiele choreograaf is ook opzienbarend omdat de geruchten in Hollywood dat zowel hij als zijn mooie vrouw Cindy Crawford homofiel respectievelijk lesbisch zouden zijn, steeds nadruk-

Alan Alda en Matthew Modine

kelijker worden. Alan Alda, een van mijn lievelingen, krijgt altijd maar weer onsympathieke rolletjes tot mijn verdriet. Dit keer is hij een Amerikaanse specialist die zijn eigen naam belangrijker vindt dan het gezamenlijk succes in het gevecht tegen het onverwoestbare virus.

ROCK AND ROLL JUNKIE

Kenners zeggen dat ons land maar één echte, onvervalste rock-artiest kent, en dat is Herman Brood. Met het portret *Rock and Roll Junkie* kreeg Brood dan ook een verdiend cinematografisch monumentje aangeboden, en hij mag er trots op zijn. De makers laten de beminnelijke, veelzijdig begaafde muzikant (hij is ook een getalenteerd schilder en graficus) van alle kanten zien: als jongen (met een hartelijke moeder die haar buitenbeentje alle vrijheid gunt die hij no-

Herman Brood in *Rock en Roll Junkie*

dig heeft), als kleine crimineel, als popmuzikant, als echtgenoot, als hartverwarmende vader van zijn enige dochter, en als junk ("al jaren twee gram speed per dag"). Zijn diverse vrouwen komen aan het woord, zijn manager, bandleden, en Herman zelf natuurlijk. Hij blijkt ook in deze film een absoluut fenomeen, ongrijpbaar en balancerend op de rand van wat kan en niet kan, maar aardig, geestig, verrassend en zeer, zeer begaafd. Een prachtfilm!

DE VLINDER TILT DE KAT OP

Een jonge knul, levensgenieter en bergbeklimmer, krijgt te horen dat hij Multiple Sclerose heeft. Zijn wereld stort in, logisch. Zonder zijn vriendin iets te zeggen, vertrekt hij naar de bergen om nog één keer te klimmen. Als hij terugkomt begint hij aan een bestaan van toenemende aftakeling, ontoegankelijk voor de mensen in zijn omgeving. Alleen zijn broer weet nog wel eens tot hem door te dringen. Als zijn vriendin na tien jaar terugkomt in zijn leven, heeft ze een verrassing voor hem die zijn bestaan aanvankelijk danig op zijn kop zet, maar die hem ook weer nieuwe moed geeft voor de jaren die hij nog heeft. Willeke van Ammelrooy maakte, na een paar korte films als vingeroefeningen, haar eerste lange speelfilm, en het werd een stukje vakwerk waar ons land over de grenzen hoge ogen mee kan gooien. Het onderwerp is serieus, maar ze laat het waar het hoort: in het volle leven. De huwelijksmoeilijkheden van de broer van de zieke krijgen daardoor ook veel

Willeke van Ammelrooy regisseert

aandacht, en de harde grappen en morbide opmerkingen behoeden het geheel voor een overkill aan sentiment. Daardoor is de balans tussen licht en zwaar perfect bereikt. De pico hoofdrolen doen de rest.

SIRENS

We gaan lekker voorbij aan de baaierd van geweld- en actiefilms die de zomer en nazomer over ons uitstrooien, voornamelijk uit Amerika natuurlijk, en we bepalen ons tot het kleinschalige Australische pareltje *Sirens*. Britse megaster-in-warding Hugh Grant speelt de rol van een jonge Engelse priester die wordt uitgezonden naar Australië. Van de Anglicaanse kerkvaders krijgt hij het verzoek mee om even langs te gaan bij een beroemde schilder (Sam Neill), die voor een tentoonstelling in Engeland een aantal spraakmakende werken heeft ingezonden, waarvan 'Venus aan het Kruis' wel de meeste beroering heeft gewekt. Met zijn muizige vrouwtje (Tara

Tara Fitzgerald (m) in *Sirens*

Fitzgerald) voldoet de priester aan het verzoek, maar zodra ze een voet over de drempel hebben gezet bij de schilder, diens jonge gezin, en zijn drie ravissante modellen die ook onder zijn dak wonen, verandert er van alles in het leven en vooral in de benepen gemoedstoestand van de jeugdige echtelieden. De priester zelf, maar vooral zijn vrouw raken geheel beïnvloed door de nonchalante maar vooral onbedorven manier waarop er in het artistieke huishouden wordt omgesprongen met seks, naaktheid en kuisheid. Perfecte casting, schitterend spel en een betoverend decor (dat pluspunt hebben alle films die in Australië worden gedraaid) maken *Sirens* tot een must voor fijnproevers met gevoel voor historie en gevoel voor humor...

L.v.O.

ZINGEVING TE KOOP

Als je echt plezier in het leven wilt hebben, krijg je dat alleen voor elkaar als de dingen die je doet werkelijk de moeite waard zijn. En dat is voor iedereen verschillend. Globaal genomen kun je zeggen dat als de dingen in je leven niet gaan zoals je wenst of je niet het gevoel geven dat het werkelijk de moeite waard is, je leven er bepaald niet gelukkig uitziet. Dat gemis aan geluk of zingeving kun je proberen te compenseren door weer naar andere dingen te zoeken die je dat gevoel misschien wel geven. Je zegt je lidmaatschap op van het Humanistisch Verbond en wordt bijvoorbeeld lid van de Nederlands Hervormde Kerk omdat je meer structuur in je leven nodig hebt en een leven in het hiernamaals je bijzonder prettig voorkomt, de bekroning op het aardse leven. Het omgekeerde kan natuurlijk ook het geval zijn, omdat je die structuur nu juist als heel beklappend ervaart en je meer vrijheid nodig hebt om je eigen vleugels te kunnen uitslaan. Dan is een lidmaatschap van het Humanistisch Verbond beslist een zinrijg alternatief. Maar wie niet veel voor de geestelijke wereld voelt, kan natuurlijk zijn heil

zoeken op de markt, in de consumptie. Je koopt een wasmiddel dat nog witter wast dan wit. Je schaft je het meest plezierige maandverband aan dat er bestaat of het allernieuwste scheerapparaat waarmee je nog gladder dan glad je gezicht kunt laten zien, met een kritisch uitgezochte after-shave zodat hele scharen vrouwen of mannen je nakijken. En als dit je achteraf allemaal niet het verwachte bevredigende gevoel oplevert van zinvolle bestedingen, kun je Fishermanfriends eten, zodat je zonder excuses de hele dag door kunt lopen janken, als we de reclame mogen geloven. Het bovenstaande komt wellicht nogal cynisch over en schetst een nogal neurotisch beeld van de mens, die de ene illusie na de andere najaagt. Zo is het ook bedoeld. Dan komt daar nog bij dat uit een recent grootschalig onderzoek is gebleken dat meer dan de helft van de werkende mensen in het werk niet gelukkig is en last heeft van stress. Dit betekent dus dat teveel mensen hun werk als een last ervaren, en dat de meeste deskundigen, die zich op wat voor gebied dan ook met arbeid bezig houden, zich jarenlang heb-

ben vergist in de idee dat arbeid één van de belangrijkste dingen in het leven is die voldoening schenken. En de meeste mensen geloven dat nog steeds. Paradoxaal genoeg, zitten de mensen die geen werk hebben smachtend op werk te wachten en mensen die wel werk hebben smachten naar een leven zonder, of met ander werk. Maar werk levert wel geld op. Met geld kun je kopen, niet alleen voor je eerste levensbehoeften, maar nu ook je zingeving. Kunnen we ons ongelukkig zijn te boven komen en de geestelijke leegte in ons leven vullen met zinvolheid? De vraag is: hoe kunnen we leven, zodat we het leven als zinvol ervaren? Wanneer we die vraag bij herhaling zullen stellen aan onszelf en aan anderen, kunnen er pas goede antwoorden en feitelijke oplossingen komen. Dat is niet alleen werken aan een beter milieu of aan een betere toekomst, maar beginnen met werken aan mensen en werken met mensen. Wij zijn het zelf die het moeten doen. Er zit niets anders op. De rest, de after-shave, Fishermanfriends en het kopen van andere zingevingsproducten, het zijn allemaal illusies.

Freek Pol

STRIPS OVER MAN/VROUW-RELATIE

Een vrouwelijke chirurg doet op de vrouwenafdeling van een ziekenhuis haar ronde langs de bedden. Wanneer ze is vertrokken is ze voor twee patiënten onderwerp van gesprek: beiden vinden het een leuke jonge arts. Op de vraag van een van de twee dames of ze getrouwd is en ze van de ander verneemt dat ze al jaren samenwoont met een taxichauffeur verzucht de vragensteller: "Goh ... toch zonde van zo'n meisje". Dit is één van de ruim negentig door José Vonk gemaakte strips uit haar begin dit jaar verschenen bundel *Ik ben - Ik was*. De strips, waarvan een groot deel eerder werd afgedrukt in het feministisch maandblad 'Opzij', gaan over misverstanden en vooroordelen in de man/vrouw-verhouding: thuis, in het café, op het werk, bij de dokter, enz. Er is haast geen aspekt van dit onderwerp waarover in dit album niet een even fraaie als duidelijke kijk- en leesboek drukken we ter aanmoediging (en ter overdenking) bijgaande strip over twee jonggeliefden af. José Vonk: *Ik ben - Ik was*. De Harmonie, Amsterdam. 1994. 96 blz. f 24,90. (WH).

IN GESPREK MET.....

Henk Bos,

VOORZITTER VAN HET LANDELIJK BERAAD VREDESORGANISATIES EN
BESTUURSLID VAN HET HUMANISTISCH VREDESBERAAD

Henk Bos

Het Humanistisch Verbond kwam september 1980 naar buiten met de zogenaamde Kernwapenverklaring. Hierin stond dat niet alleen het gebruik maar ook het bezit van kernwapens ethisch onaanvaardbaar is. Deze verklaring kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Er was een pittige discussie aan voorafgegaan. Henk Bos vertelt dat hij al in 1975 een eigen verklaring binnen het Humanistisch Verbond in bespreking bracht om de meningsvorming rond het kernwapenprobleem op gang te brengen. Dat er grote verschillen inzicht bestonden was van meet af aan voor ieder duidelijk. De moeizame besluitvorming werd afgesloten met het tellen van de neuzen. Een meerderheid bleek met de verklaring in te stemmen. De uitspraak was vooral gericht op de politiek, bedoeld als oproep om morele argumenten toe te laten bij de politieke standpuntbepaling. Naar de leden van het Humanistisch Verbond toe had de verklaring wel geen bindend karakter maar de voorstanders konden zich er op beroepen en kregen daardoor een flinke steun in de rug.

Bij de discussie over de Kernwapenverklaring bleef de 'gewone' conventionele bewapening in grote lijnen buiten het gezichtsveld. Als reden daarvoor geeft Henk Bos aan, dat er binnen het humanistisch mensbeeld in feite geen plaats is voor een ethische erkenning van het gebruik van geweld tegen mensen. Er werd dus vooral gesproken over de keuze, die steeds weer gemaakt moet worden, tussen het grotere en het kleinere kwaad. In die tijd, hoe lang alweer geleden, stond de treinkaping bij het Drentse dorp Wijster volop in de publieke belangstelling. Het ging bij die kaping om de Molukse zaak. Er vielen doden te betreuen en de overheid maakte er met geweld een eind aan. De vraag of de kaping een groter kwaad was dan het geweld van de overheid bleek eenvoudiger te stellen dan te beantwoorden. Joop den Uyl gaf als zijn persoonlijke mening, dat er in dit soort zaken geen winnaars zijn maar slechts verliezers. Ook voor het Humanistisch Verbond was de keuze moeilijk. Een dilemma waarin het verlossende woord niet voor iedereen gevonden kon worden.

Henk Bos was persoonlijk als enige jaren met het geweldsvraagstuk in de slag. Afkomstig uit een gereformeerd gezin, waar God, Nederland en Oranje hoog in het vaandel stonden, was hij kapitein geworden in het leger. Door zijn groeiende twijfel over de juistheid van dit alles

kwam het moment waarop hij de medeverantwoordelijkheid voor het militaire bedrijf niet langer wilde dragen. Hij koos voor 'omscholing' tot humanistisch raadsman.

Naast de inspirerende invloed van Jaap van Praag, één van de oprichters van het Humanistisch Verbond, was ook de invloed van zijn vrouw voor hem van grote betekenis. In zijn nieuwe werkkring was het hem niet begonnen om mensen tot het humanisme te bekeren of ze tot dienstweigering aan te zetten. Hij wilde mensen helpen tot die keuze te komen die bij hen paste.

Zijn eigen keuze was intussen gemaakt, zodat hij, in z'n vrije tijd, met overtuiging mee ging doen aan het werk van de vredesbeweging. De grote vredesdemonstratie van 1981 in Amsterdam was in voorbereiding. Het Humanistisch Verbond had zitting genomen in het Overlegorgaan tegen Kernbewapening, samen met kerken, politieke partijen, vakbonden en vredesorganisaties. Over de vraag of het Humanistisch Verbond deel zou nemen aan deze demonstratie kon het hoofdbestuur het echter niet eens worden, zodat er van meedoen geen sprake kon zijn. Toen dit vaststond besloten de voorstanders tot de oprichting van het Humanistisch Vredesberaad, zodat bij het verzet tegen de atoombewapening ook de stem van het humanistisch volksdeel kon meeklinken. Het bestuur van het Verbond ging daarmee akkoord.

Uiteraard waren niet alle leden van het Humanistisch Vredesberaad pacifisten. Alleen over het vraagstuk van de kernwapens bestond volledige overeenstemming. Toch is in de loop der jaren, onder invloed van het internationale politieke gebeuren en door een voortgezette discussie, het Beraad in de richting van het pacifisme opgeschoven.

Model voor deze ontwikkeling staat de kwestie van militaire interventie door de Verenigde Naties bij gewelddadige conflicten. Henk Bos zegt hierover: Als de Verenigde Naties op een effectieve en rechtvaardige wijze door interventie zou kunnen bijdragen aan de beheersing van dit soort conflicten, zou ik er vrede mee hebben. Maar noch de Veiligheidsraad, noch de VN als geheel treden op als een werkelijk supra-nationaal orgaan. Vaak spelen onzuivere motieven een overheersende rol. Soms wordt de VN gebruikt voor acties die in het verlengde liggen van nationale belangen, alle mooie woorden over mensenrechten en een nieuwe wereldorde ten spijt. Ook het vetorecht van de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad werkt in die richting. Het vervolg is dat er vaak selectief wordt opgetreden: wel tegen het landje-pik van Irak, niet tegen het bezetten van allerlei gebieden door Israël.

Ook persoonlijke motieven kunnen een rol spelen. Het Amerikaanse optreden in Somalië was daarvan een voorbeeld. De suggestieve beelden en verhalen op TV en in de pers riepen een sfeer op van 'hier moet iets gebeuren, ingrijpen is

noodzaak'. President Bush van de Verenigde Staten greep dit ogenblik aan om bij het einde van zijn carrière nog eenmaal te schitteren. De soldaten kwamen dus in actie. Overigens is Somalië een schoolvoorbeeld om aan te tonen dat interventie niet werkt, dat er geen echte oplossingen van te verwachten zijn.

Een bijkomend feit is dat de militaire opleiding niet spoort met de opgedragen taak. Ook is het waar dat de militairen maar slecht uit de voeten kunnen met de vaak onduidelijke opdrachten. De politiek roept maar wat en de militairen moeten maar zien.

Het staat als een paal boven water dat het uitbreken van gewelddadige conflicten beter voorkomen kan worden dan genezen. Preventieve maatregelen verdienen absoluut de voorkeur boven interventie als de hel eenmaal is losgebarsten. Hier ziet Henk Bos een taak weggelegd voor de NGO's, de niet aan regeringen gebonden organisaties zoals de vredesbeweging en de mensenrechtenorganisaties. Zij kunnen tijdig signalen geven als het ergens dreigt mis te gaan. Vaak is daar ook de nodige kennis aanwezig die tot oplossingen of tot compromissen kan leiden. Het gaat er om wegen te wijzen waar alle partijen het belang van zien. In de Somalische kwestie bijvoorbeeld is geen oplossing mogelijk zonder de stamhoofden in te schakelen en zonder terdege rekening te houden met de wijze van benadering van conflicten zoals daar nu eenmaal gebruikelijk is. Maar er zijn meer lessen te leren uit de opgedane ervaringen van de laatste jaren.

In Cambodja werd aanvankelijk succes geboekt. Er was een begin van overeenkomst met de Rode Khmer. Er werden verkiezingen gehouden. De voorgenomen ontwapening ging echter niet door, zodat de situatie in Cambodja opnieuw zorgwekkend is.

Het al weer oude conflict tussen Grieken en Turken over Cyprus is bevroren doordat VN soldaten een bufferzone bezet houden die de partijen scheidt. Maar hoelang moet dit nog duren? Een oplossing is niet in zicht.

In de kwestie Koeweit zijn de signalen met betrekking tot het conflict over de olievelden niet opgepakt. Voor de Verenigde Staten ging het om hun invloed in het Midden-Oosten en met name om de olieprijs. Pogingen van onder andere Gorbatsjov om de zaak zonder geweld te regelen zijn door de Amerikanen gefrustreerd. Door druk en manipulatie wisten ze de Veiligheidsraad achter zich te krijgen zodat ze hun gang konden gaan. Intussen weet iedereen dat

het Amerikaanse optreden een dure flop genoemd kan worden. Saddam zit steviger in het zadel dan ooit.

Kortom: militaire interventie blijkt geen goed middel om reeds uitgebroken conflicten mee op te lossen. Binnen het Humanistisch Vredesberaad bestaat hierover geen verschil van mening. Er moet absolute voorrang gegeven worden aan preventie, aan voorkomen. Daarom werkt het Beraad van harte mee binnen het Landelijk Beraad Vredesorganisaties aan het uitwerken van de

Agenda for Peace. In dit stuk heeft Boutros Ghali, secretaris-generaal van de Verenigde Naties, een opsomming gegeven van manieren waarop geweld voorkomen kan worden. Hier ligt één van de taken van de Vredesbeweging voor de komende tijd.

Wim Harms

Dit artikel is overgenomen uit 't Kan anders, tweemaandelijkse tijdschrift voor een vreedzame en leefbare wereld.

PRIKKELS

De zoon van de timmerman werd minister-president. Hij stelde dat er bestuurlijke maatregelen noodzakelijk zijn, waardoor zowel oud als jong zullen protesteren. Kortom, de hel zal losbarsten, zo formuleerde hij dat.

De orthodoxe rabbijn Van de Kamp schreef in zijn column in het Nieuw Israelietisch Weekblad: 'Dat het ontbreken van de religieuze stem op regeringsniveau nog wel eens problemen zou kunnen opleveren.' Hij stelde verder: 'Konden wij zonder meer aanspraak maken op het feit dat de samenleving in wezen een christelijke, dus een religieuze is. Met een kabinet als het huidige ligt dat anders.'

Zou de rabbijn het losbarsten van de hel, zoals Wim Kok het stelde, wat te letterlijk hebben opgenomen?

In dezelfde week, tijdens een jongerenbijeenkomst in Biddinghuizen, waren er gelukkig geruststellende woorden van evangelist Rothuizen. Hij hield een opwekkingsverhaal onder de titel: 'Geloof jij in Jezus (overigens, toevallig ook de zoon van een timmerman) om niet in de hel te komen?'

Weliswaar stelde hij dat de hel een realiteit is. Maar niet het stereotype van zwa-

HEL

vel en vuur. De hel omschreef hij als "de afwezigheid van God". "De hel is niet door God gepland, maar heeft Hij moeten maken uit noodzaak, omdat Hij respect heeft voor mensen die anders willen kiezen.", aldus de evangelist.

De kiezers die deze paarse coalitie hebben mogelijk gemaakt, kunnen dus weer rustig gaan slapen. Hopelijk is ook voor de rabbijn een samenleving zonder het CDA een aanvaardbare 'hel'.

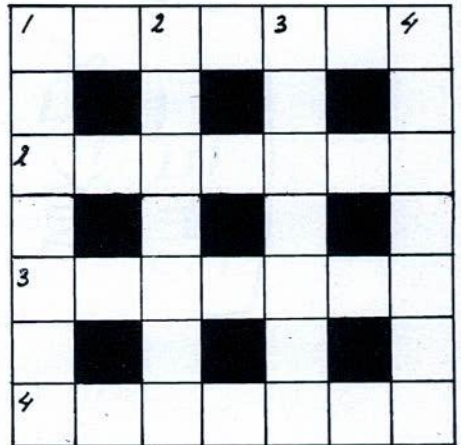
Cor Out

Militaire dolfinen

Twee militaire dolfinen van de Amerikaanse marine zijn uit de dienst ontslagen. Zij mogen nu van hun rust gaan genieten in het park Gulf World in Florida. De twee dolfinen lagen in San Diego, waar zij werkten als schepenbewakers en deelnamen aan sonar-onderzoek. Er zijn nog zeventig dolfinen bij de marine werkzaam. De vrijlating van de dieren is het gevolg van het inkrimpen van het leger sinds het einde van de Koude Oorlog.

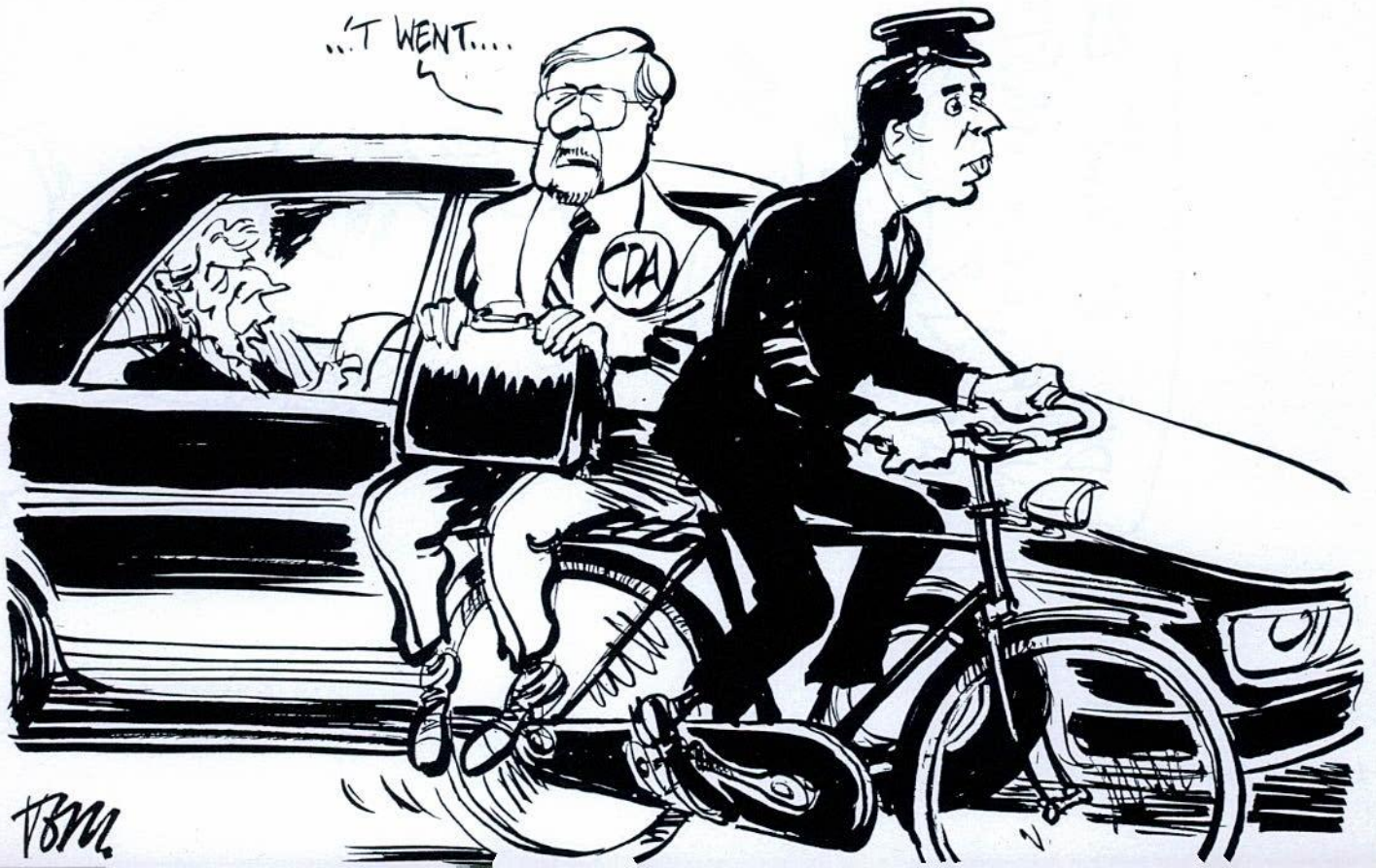
Volkscrant 5-9-'94

EGO PUZZEL

Hierboven een puzzel waarbij de vier juiste woorden van elk zeven letters zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld.

De omschrijvingen luiden als volgt: 1-ijskonijn; 2-vogel; 3-treinstopper; 4-later arriveren.

TBM

BEWUSTE BALLINGEN

Portretten van Surinaamse schrijvers in Nederland

In 1992 kwam, onder de dichtertelijke titel *Woorden die diep wortelen*, een boek uit met foto's en teksten van en over vertellers en schrijvers uit Suriname. Groot formaat, zwaar wegend maar niet zwaarwichtig en heel mooi vormgegeven. Alleen al om het uiterlijk een aantrekkelijke aankoop (*), die nieuwsgierigheid wekte naar de inhoud. De kunstzinnige fotograaf Michel Szulc-Krzyzanowski en de Surinaamse literatuurkenner en publicist Michiel van Kempen deden verslag in woord en beeld van een speurtocht door Suriname naar, wat er nog rest van een aantal oude, veelal orale, culturen. Ze schetsten portretten van vijf vertellers (waaronder een vertelster) en vijf schrijvers uit verschillende cultuurgroepen: de Karaïben, de Saramakaners, de stadscreolen, de hindostanen en de Javanen. Van deze tien 'auteurs' werden ook oorspronkelijke verhalen en gedichten opgetekend in hun eigen taal en voorzien van een Nederlandse vertaling. In meerdere opzichten een bijzonder boek.

■ Een vervolg

Het is dan ook verheugend dat genoemd duo met een 'vervolg', of meer een aanvulling, is gekomen en dat zij dit keer (nu zonder subsidie) uitgeverij In de Knipscheer en opnieuw vormgever Henrik Barends bereid vonden er weer net zo'n prachtige uitgave van te maken. Onder de al even poëtische en betekenisvolle titel *Woorden op de westenwind* worden een aantal Surinaamse auteurs (vier vrouwen en zes mannen geportretteerd die allen, meer of minder van harte, hebben gekozen voor een bestaan in Nederlandse 'ballingschap'. Zoals de samenstellers in hun inleiding schrijven: *de tien Surinaamse schrijvers buiten hun geboorteland die in dit boek aan het woord komen, completeren onze caleidoscoop van de Surinaamse letteren.*

En zo ontstond met dit tweede boek tevens een *dwarsdoorsnede van het Surinaamse schrijven aan de Noordzee, van doorgewinterde auteurs die Nederland soms al meer dan een halve eeuw kennen, tot auteurs die nog met de tropenwind in hun haren ronddwalen, onzeker van hun bestaansmiddelen en zoekend naar het precare evenwicht van het aanspreken van een nieuw publiek en recht doen aan de eigen inborst.*

Hiermee wordt - zij het heel voorzichtig en dat is begrijpelijk - meteen ook iets aangeduid over een opvallend kenmerk van dit boek. Maar alvorens dat te noemen eerst de namen van de tien auteurs,

in de leeftijdsvolgorde zoals in *Woorden op de westenwind* opgenomen (en in de portretgalerij hiernaast afgebeeld): Albert Helman (1903), Hugo Pos (1913), Rudy Bedacht (1932), Paul Marlee (1938), Thea Doelwijt (1938), Astrid Roemer (1947), Chitra Gajadin (1954) André Pakosi (1955), Anil Ramdas (1958) en Cándani (1965).

■ Grote verschillen

Dat opvallende kenmerk is hoe verrassend weinig deze mensen eigenlijk gemeen lijken te hebben, buiten hun schrijverschap en hun keuze voor Nederland. De onderlinge verschillen zijn groot, soms enorm, waarbij ik minder zaken als leeftijd, geslacht, opleiding bedoel dan wel hun sociale en culturele achtergronden en ideeën, alsook - het moet gezegd - hun literaire kwaliteiten. Hier is helaas niet de ruimte om uitvoerig op dit boeiende aspect in te gaan, laat staan dat ik er waarde-oordelen aan zou willen verbinden (zoals ik in een recensie las). In tegendeel, die verschillen wekten eerder mijn nieuwsgierigheid en lust tot doorvragen aan betrokkenen op. Sterker nog, ze maken misschien wel voor een belangrijk deel - naast de vormgeving en de 85 schitterende, paginagrote foto's - de charme van dit boek uit.

Frank Spoelstra

Michel Szulc-Krzyzanowski/Michiel van Kempen: *Woorden op de westenwind*. In de Knipscheer, Amsterdam 1994. 244 blz. geïll. f. 49,50.D

(* Ook door de prijs van f. 25,- (i.v.m. een eenmalige subsidie van het Min. Buitenlandse Zaken). Alleen de Engelse editie 'Deep-rooted words' is nog verkrijgbaar bij uitgeverij Voetnoot te Amsterdam; de Nederlandse is uitverkocht, maar ligt wie weet nog bij een enkele boekhandel.

MICHEL SZULC-KRZYZANOWSKI / MICHEL VAN KEMPEN

WOORDEN DIE

DIEP WORTELEN

TIEN VERTELLERS EN SCHRIJVERS UIT SURINAME

MICHEL SZULC-KRZYZANOWSKI / MICHEL VAN KEMPEN

WOORDEN OP

DE WESTENWIND

SURINAAMSE SCHRIJVERS BUITEN HUN LAND VAN HERKOMST

SCOUTING: GROOTSTE JEUGDVERENIGING VAN NEDERLAND

Het militarisme voorbij of waarom de survival track geen stormbaan mag heten.

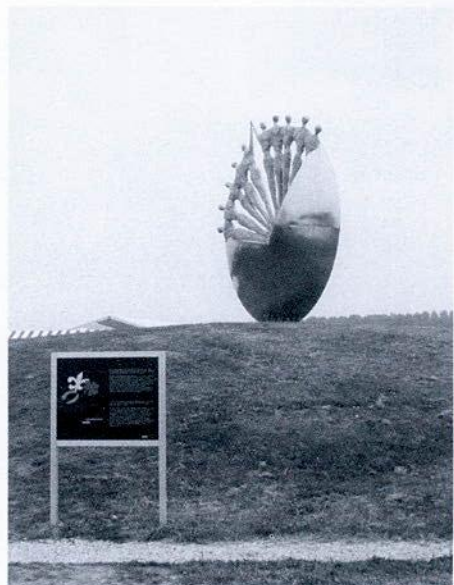
Veel mensen zullen bij het woord "scouting" denken aan de aloude padvinderij, met z'n tradities zoals de eedaflegging en het dragen van uniformen. Het zal deze mensen niet verbazen dat het Ministerie van Defensie een grote sponsor is van de Wereld Jamboree, die volgend jaar op een terrein in Biddinghuizen, gemeente Dronten, gehouden zal worden. Een heel andere groep mensen, op een of andere wijze betrokken bij het hedendaagse scouting, heeft een ander beeld: groepen kinderen en jongeren leren door allerlei activiteiten met elkaar samen te werken en verantwoordelijkheid te dragen. Plaatselijke groepen maken zelf uit of dit geüniformeerd gebeurt of niet, de jonge scout zelf staat centraal. Als je dat weet, is het begrijpelijk dat binnen scouting zelf de discussie gevoerd is of men Defensie wel als hoofdsponsor wilde van de Wereld Jamboree in augustus 1995: op geen enkele manier wil men het beeld van de semi-militaristische organisatie bevestigd hebben.

Na een gesprek met Joost van Alkemade, sectorhoofd afdeling ontwikkeling bij het landelijk bureau van Scouting Nederland in Leusden en een bezoek aan het Jamboree-terrein in de Flevo-polder komt een beeld naar voren van een organisatie, waarin zowel een meer traditionele als een eigentijdse manier van werken beide een plaats hebben; veelzijdig dus, maar misschien ook wat tegenstrijdig.

■ Vroeger

In de jaren vijftig bestond de padvinderij: kabouters en welpen, gidsen, akela's en oehoe's, in groene, bruine of blauwe uniformen met altijd een das en een hoofddekse. Jongens en meisjes waren strikt gescheiden, evenals de katholieken en protestanten/buitenkerkelijken. De geüniformeerde groepen waren op woensdagmiddag en zaterdag in een nabij gelegen bos of op een sloot te vinden, bezig met het hijsen van een vlag, speurtochten, veel geknutsel met hout en touw, het behalen van insignes en het verrichten van hun goede daad. Op Baden Powell-dag, in februari, mocht men in uniform naar school, opgesierd met een bosje sneeuwkllokjes met klimop. Baden Powell, een gepensioneerde Engelse generaal, die in Zuid Afrika gevochten had, richtte in 1907 op Brown Kamp Island (Zuid Afrika) de boy-scouts op vanuit zijn ideaal dat de wereld er beter uit zou zien als kinderen op jonge leeftijd al leerden zich aan te passen in een groep, gedisciplineerd op te treden en zich gezamenlijk achter een ideaal te scharen. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog vormden zijn ideeën het gedachtengoed van de padvindergroepen in Nederland. Zo heeft het beeld van een wat militaristische organisatie wortel kunnen schieten: de vlaggen, de eed, het strakke groepsop treden. Bij dit

alles moeten we de tijd, waarin dit beeld ontstaan is, niet uitvlakken; ook de socialistische jongerenorganisatie, de AJC, droeg uniformen en marcheerde met vlaggen voorop door de straat. Dit citaat van Harry Mulisch geeft de situatie aardig weer (uit zijn *Wenken Voor de Jongste Dag*): "(...),-een jeugdbeweging uit die dagen, wier politieke doel was, apolitiek te zijn en jongens uit de linkse beweging weg te houden." "Bij duizenden defileerden wij voor Baden Powell, die het toch niet over zijn hart had kunnen verkrijgen, de lintjes van zijn borst te halen: een oude heer in uniform, gek op blote jongensbenen, ver weg op een tribune. Wij in uniform. Iedereen in uniform." Mulisch schrijft over de situatie van voor de oorlog, die echter niet veel verschilde van die in 1958.

■ Veranderingen

De opstand tegen hiërarchie, collectivisme en gezag van eind jaren zestig ging niet ongemerkt aan de padvinderij voorbij. Het ledental viel terug en men zag in dat met de versnippering over vier landelijke organisaties de toekomst niet veel goeds te bieden had. In 1973 wordt één scouting-organisatie opgericht voor jongens en meisjes van alle gezindten. Dit is echter alleen in Nederland gebeurd, andere landen kennen de scheiding tussen geslachten en richtingen nog wel. Ook op wereldschaal bestaan er nog steeds twee organisaties, gescheiden naar sexe.

Scouting Nederland kent op papier een democratische structuur, via plaatselijke groepsraden en districtsraden zijn er afvaardigingen naar een algemene ledenvergadering. De plaatselijke groepen, waarin vooral jongeren tussen 17 en 25 jaar actief zijn, hebben zo doende het meest in de melk te brokkelen. Je kunt alleen lid van scouting zijn als je ook actief bent in een groep, veel mensen van boven de veertig zal je in de organisatie niet aantreffen.

■ Vrijwilligers

Alle plaatselijke groepen worden geleid door vrijwilligers en vrijwilligsters. Datzelfde geldt voor de meer bestuurlijke kant: vrijwilligers regelen, organiseren, overleggen en onderhouden gebouwen en materiaal.

Voor hen worden tal van kadertrainin-

logistieke steun van Defensie

gen georganiseerd, zowel door vrijwilligers op districts niveau als door de weinige beroepskrachten, in dienst van Scouting Nederland. Deze trainingen zijn bedoeld om nieuwe spelvormen voor de verschillende groepen te introduceren en te oefenen, maar ook om een bijdrage aan de persoonlijke vorming van leiders en leidsters te geven: hoe functioneer jij, hoe werk jij samen?

■ Verschillen en overeenkomsten

De plaatselijke groepen hebben een grote autonomie bij het bepalen van hun

houding ten opzichte van traditie en uniform, hoewel het officiële beleid nog steeds van beide zaken uitgaat.

Zo kan men in het blad van Scouting Nederland uiteenlopende verslagen lezen: van een groep waar het tenue voor aanvang gecontroleerd wordt en de vlag gedisciplineerd gehesen wordt tot een groep waar alleen de das gedragen wordt op de spijkerbroek en de activiteiten telkens anders van start gaan. Zo verschilt ook de inbreng van de scouts zelf op het programma van groep tot groep. Wel is vanaf de jaren zeventig een sterke ontwikkeling zichtbaar in de richting van 'vrij spelen' en 'het kind centraal'. Wordt aan de Bevers, de jongste groepen, nog een landelijk ontwikkeld spelprogramma aangeboden, als de kinderen 'welp' of 'kabouter' zijn geworden (of 'esta'), en nog later bij de scouts, groeit de verantwoordelijkheid van de deelnemers voor het eigen programma. Zo spelen in heel Nederland de Bevers in eenzelfde fantasie-wereld, met allerlei figuren die namen dragen als Lappezak, Hippe Springveer en Pomedomp; bij de wat ouderen ligt de nadruk op de omgeving verkennen, samen op avontuur gaan, grenzen verleggen en vooral: actief zijn.

Ondanks de verschillen tussen alle groepen, zijn er toch duidelijke overeenkomsten: het dragen van de dassen als groepskenmerk, het accent op samen doen, samen voor elkaar krijgen, samen dingen ontdekken. Van sterke uniformiteit, zo men wil semi-militarisme, is nog slechts zelden sprake. Of echter alle kinderen en jongeren zich thuis zullen voelen bij zo sterk groepsgerichte activiteiten is natuurlijk de vraag, maar niet iedereen hoeft natuurlijk scout te worden.

■ Nieuwe ontwikkelingen.

Scouting profileert zich nog steeds als een a-politieke organisatie, maar de hedendaagse problemen op het gebied van bijvoorbeeld milieu en vluchtelingen gaan aan veel groepen niet onopgemerkt voorbij. Landelijke uitspraken of acties kunnen van scouting niet verwacht worden, wel is sprake van veel plaatselijke activiteiten op het gebied van milieu, speelgoed voor kinderen in Bosnië wordt ingezameld en groepen hebben contacten met asielzoekerscentra in de buurt.

Ook is op een enkele plaats een scouting groep opgericht voor kinderen van migranten, die meedraait in het geheel van scoutinggroepen ter plaatse.

Scouting kent een wereldwijde verspreiding, wat het mogelijk maakt contacten te leggen met groepen over de hele wereld. Zonder nu zelf aan ontwikkelings-samenwerking te doen, probeert men zo meer begrip voor verschillende culturen te kweken. Volgens zegsman Joost van Alkemade is zo nu en dan een racistisch geluid te horen vanuit de meer traditionele hoek, dit gebeurt echter hoogst zelden en het betreft dan een heel kleine minderheid.

■ Twee Jamborees

In 1995 wordt de Wereld Jamboree, bijeenkomst voor alle scouts van over de hele wereld, in Flevoland gehouden. Als voorbereiding daarop vond in augustus van dit jaar op hetzelfde terrein alvast de Europese Jamboree plaats. Waren op de Europese bijeenkomst zo'n 10.000 scouts, met 3000 vrijwilligers aanwezig, bij de Wereld Jamboree volgend jaar worden 45.000 mensen verwacht. Een

gigantische organisatie, die niet alleen grote inzet van vrijwilligers (die hiervoor vakantie nemen en voor hun eigen eten moeten betalen!) vraagt, maar natuurlijk ook veel geld of bijdragen in na-

tura. De lijst sponsors vermeldt Coca Cola, KLM, Ahold en ook het Ministerie van Defensie. De bijdragen van Defensie liggen vooral op logistiek gebied: boogtenten, viertonners, stoelen en tafels. Verder blijken, bij rondvraag, veel jonge militairen actief te zijn als vrijwilliger. Met een soepele verloffreging kunnen zij met hun deskundigheid en ervaring een belangrijke bijdrage leveren aan de organisatie.

De doelstelling van de Wereld Jamboree is om de basis voor een betere toekomst te leggen door de jeugd uit de hele wereld bij elkaar te brengen. De tentenkampen op het Jamboreeterrein zijn zo ingericht dat zoveel mogelijk nationaliteiten bij elkaar gebracht worden, hetzelfde geldt voor de groepen die allerlei activiteiten ondernemen: samen betekent hier samen met jongeren uit andere landen.

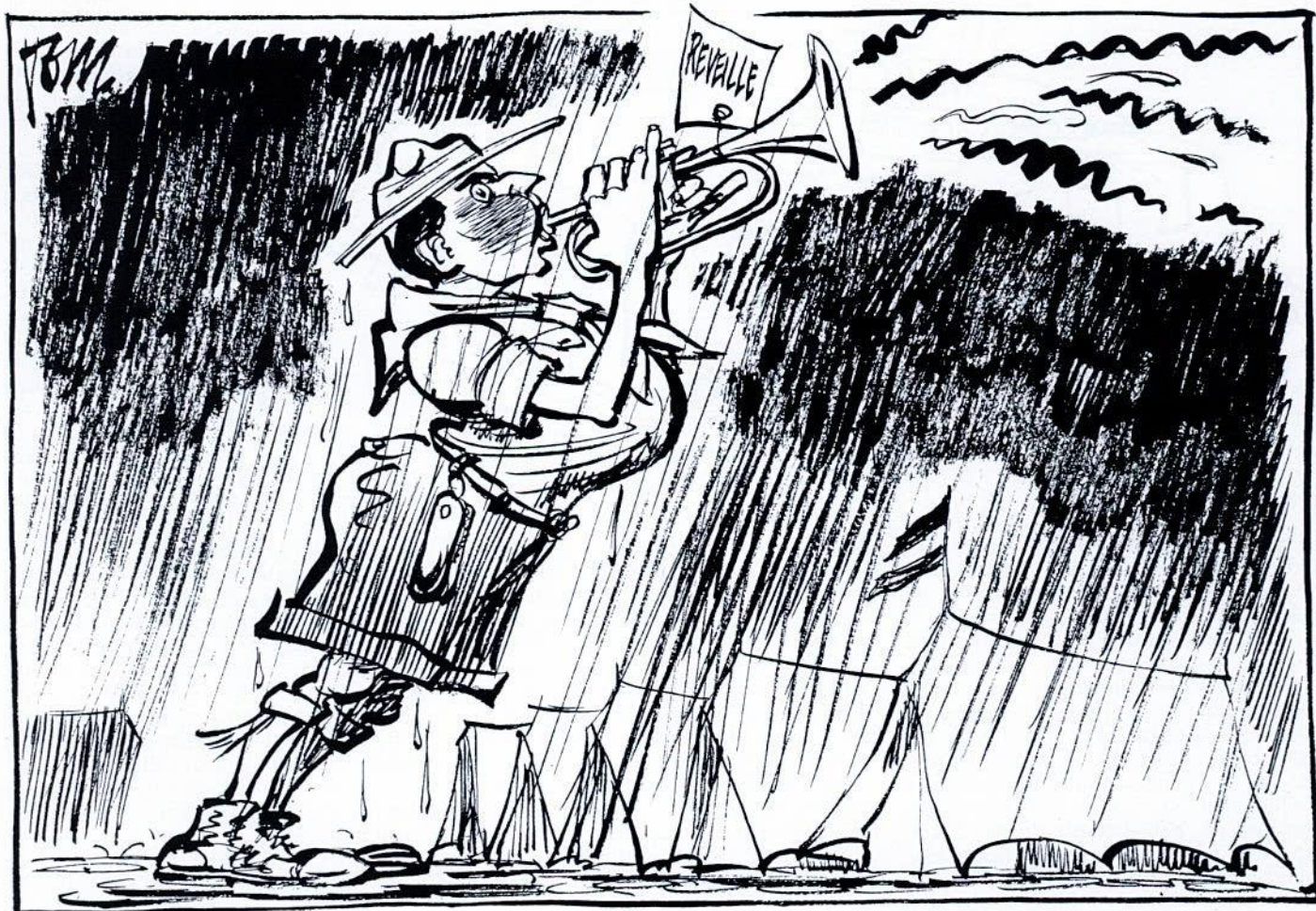
Organisaties als het Wereld Natuur Fonds en Greenpeace leveren een bijdrage door het organiseren van excursies en programmaonderdelen; de Sirius zal, indien niet aan de ketting gelegd tijdens één of andere actie, in Lelystad liggen ter bezichtiging. In het European Development Village kunnen scouts zich bezighouden met het oplossen van problemen die zij in hun omgeving tegen komen. De Survival Track leert groepen om samen over allerlei hindernissen te gaan en bij circus Boltini kunnen scouts zelf optreden. De zeeverkenner hebben hun thuishaven in Zeewolde en zullen met hun lievelingen op avontuur gaan.

De Nederlandse groepen vaak in spijkerbroek met das, de buitenlandse groepen meestal in uniform. En bij de officiële bijeenkomsten iedereen in het pak. Dat hoort nu eenmaal bij scouting, waar verder het milieu, de internationale samenwerking, eigen verantwoordelijkheid en samen doen centraal staan, en al helemaal bij de beide Jamborees. Ook al wordt dit alles met zelfvertrouwen en een hedendaagse uitstraling gepresenteerd, toch was er tijdens de perspresentatie, overigens gehouden naast een aantal boogtenten en op de bekende groene stoeltjes, een licht defensieve toon: "Nee, Scouting heeft niets militair, de survival track is geen stormbaan."

Waarom eigenlijk niet? Veel activiteiten van scouting, denk ook aan het grenzen verleggen, vinden in een gewijzigde vorm plaats bij de militaire opleidingen, met de erbij behorende ideologie: samen er door komen, met de groep kom je er wel.

Dit beperkt zich echter tegenwoordig niet meer tot de krijgsmacht, voor managers, afdelingen van bedrijven en voor vakantiegangers worden precies dezelfde activiteiten georganiseerd, vaak ook met dezelfde doelstelling. Het is aan ieder voor zich om te bepalen waar de grenzen tussen collectief en individueel optreden liggen, het wordt pas griezelig als het collectieve te ver doorschiet of van bovenaf met sancties wordt opgelegd. En van excessen op dat terrein bij Scouting Nederland is bij mijn weten en zien geen sprake.

Joan Merens

HAÏTI

Je kunt met stemverheffing en steeds weer uitroepen dat er ergens onduidelbare misstanden zijn. Daaraan kun je toevoegen dat je aan die misstanden een einde zult maken. Je kunt zelfs maatregelen treffen om dat einde te bespoedigen. Maar als die misstanden desalniettemin blijven voortbestaan zullen al jouw goedgebedoelde woorden en daden alleen maar je eigen geloofwaardigheid ondermijnen. Er komt een moment waarop de president van het machtigste land ter wereld daadwerkelijk de Junta van het kleine Haïti zal moeten verjagen als ze niet door een olieëmbargo, een dreigende resolutie van de veiligheidsraad en voor een invasie oefenende mariniers daartoe bewogen worden. De tijd is voorbij dat grote landen kleine landen zo maar konden binnenvallen, alleen omdat

op te treden. Er zijn dan ook voldoende dictators van dit soort voor handen om te bewijzen dat dit het geval is. Om te kunnen ingrijpen is het heden ten dage van belang om toestemming te hebben van de Veiligheidsraad, en wel in de vorm van een resolutie die aangeeft dat met alle noodzakelijke middelen iets ondernomen mag worden. Wat dat betreft fungeert de veiligheidsraad in bepaalde gevallen eerder als een legitimatie-instrument voor interventies door nationale staten, dan dat zij zelf de initiatiefnemer is. Ook nu weer blijkt de VN meer in dienst van de VS te functioneren dan omgekeerd. Overigens is het doel van Clinton natuurlijk lovenswaardig. Helaas voor hem, geldt als een van de belangrijkste criteria voor de binnelandse rechtvaardiging van militair op-

bereid gevonden die vluchtelingen voorlopig te huisvesten. Maar, daarbij komt dat het Amerikaanse Congres tegen een invasie is, de publieke opinie niet voor en de media het afraden. Clinton zal met een invasie, waarbij voorlopig alleen Argentinië met 600 man van de partij wil zijn, moeten wachten tot hij zijn hervormingsplannen op het gebied van de gezondheidszorg door het Congres heeft geloodst. Hij kan overigens buiten het congres om interveniëren, maar beter is het om dit met een zekere instemming van het congres te doen. Hij zal voorts moeten wachten tot duidelijk is dat de strengere bewaking van Haïtiaanse

grens een eind heeft gemaakt aan de oliesmokkel uit de Dominicaanse Republiek, en tot het moment waarop zich voldoende andere staten hebben aangemeld om een internationale VN-vredesmacht te vormen die na de invasie het land naar nieuwe verkiezingen kan leiden.

Bij de lichtpuntjes voor Clinton is in elk geval een niet onaanzienlijk waxinelichtje: Het vorige kabinet heeft al laten weten eventueel de 300 mariniers die we op de Antillen hebben wel voor de vredesmacht te willen bestemmen. Kennelijk kunnen die daar gemakke-

de een sterker dan de ander was. Lange tijd in de geschiedenis was dat voldoende grond tot interventie. Inmiddels is er meer nodig om bij de ander binnen te komen. Het overigens in discussie zijnde beginsel van de staatssoevereiniteit verbiedt het overschrijden van andermans staatsgrenzen, tenzij de internationale vrede en veiligheid daadwerkelijk op het spel staan, er sprake is van volkerenmoord, en zulks minstens door de Veiligheidsraad van de VN wordt geconstateerd. Een dictator die de democratisch gekozen president heeft verjaagd en mensenrechten schendt is onvoldoende reden om militair tegen hem

treden tegen een andere staat, dat zulks in het nationaal belang moet zijn. Maar dat is nu juist een probleem. Het piepkleine Haïti is geen bedreiging voor de Amerikaanse veiligheid, noch de veiligheid in de regio. Het schenden van mensenrechten is niet netjes, maar daar draaien ze in Turkije ook de hand niet voor om en die trouwe NAVO-bondgenoot wordt ook niet met een invasie bedreigt. Het probleem van de vele vluchtelingen waarmee de VS worden opgescheept is natuurlijk een vervelende gelegenheid, maar dat valt misschien wel te regelen. Voor veel geld en dank van de Amerikaanse regering is Suriname al

lijjk gemist worden. Helaas had Nederland nog geen officieel verzoek ontvangen, maar als het om interveniëren in de boze buitenwereld gaat, dan zijn wij roomser dan de paus. Wij werken met een geherstructureerde krijgsmacht, waarvan volgens de Prioriteitennota de herstructurering nog vier jaar in beslag zal nemen. De huidige krijgsmacht is een veulen dat volgens de minister in bepaalde gevallen al als volwassen trekpaard kan functioneren. En dat nu is een evident geval van dieren mishandeling.

Leon Wecke

EEN KIND UIT HET WATER

Ik heb geen nadelige gevolgen onderzocht van de Tweede Wereldoorlog. Toen was ik een blond jongetje, nu een grijze VUT-ter. We hoefden niet onder te duiken; mijn vader was te oud om dwangarbeid te doen voor de Duitsers en ons gezin heeft de oorlog overleefd, zonder al te veel ellende. Het was wel een schok in de familie, toen we hoorden dat een oom was doodgeschoten door de SS, maar dat leverde in mijn latere leven toch geen trauma op. Mijn vader was geen NSB-er (zoals Boerenleider Roskam, geen familie), maar hij was verbonden aan de BS (Binnenlandse Strijdkrachten) voor administratief werk. Geen landverraad, maar ook geen heldendaden. Niets om je voor te schamen, niets om trauma's aan over te houden.

Toch zit me over die Tweede Wereldoorlog wel iets dwars. Mijn leeftijdgenoten en ik hebben die oorlog bewust meegemaakt. Tussen mijn 9de en mijn 14de levensjaar ben ik gewoon opgegroeid, heb ik gelachen en gevoetbald, mijn huiswerk gedaan en de

puberteit doorleefd. Maar er was ook altijd die Duitse bezetting en die oorlog. Er was de angst voor de Duitse militairen. Er was angst voor bombardementen. Er was de walging over de jodenvervolging, ook in onze straat. Er was de hongerwinter in Amsterdam, met de aardappelschillensoep uit de gaarkeuken, de suikerbieten en de tulpebollen.

Ja, voor ons blijft dat ons leven lang: De Oorlog. Wij kunnen die nooit vergeten, want wij weten niet hoe het is om op te groeien in vrede. Toch is er aan onze generatie nooit iets gevraagd over die oorlog. Wij waren kinderen in de oorlog en na de oorlog mochten de volwassenen van toen zeggen hoe ze dat ervaren hadden. Wij niet. Wij waren de kinderen. Wij konden niets hebben meegemaakt.

Wij waren immers te jong om deel te hebben kunnen nemen aan het verzet? Wij waren immers te jong om 'fout' geweest te zijn?

Toen waren we ook te jong om een mening te hebben, en nu we oud zijn is niemand meer geïnteresseerd in onze me-

ning. Daar raak ik niet van gefrustreerd, ik heb er geen slapeloze nachten van, ik slik daar geen medicijnen tegen, en ik beklag me ook nu nog niet.

Maar ik weet wel, dat we toen ook gevoels hadden die gekwetst werden. We hadden ook toen ogen die vreselijke dingen zagen. We waren kleine potjes met grote oren, die veel hoorden. We hadden pijn en we hadden angst. Alleen: we hebben er na de oorlog nooit over mogen praten. Of liever: we mochten er wel over praten, maar niemand luisterde, want we waren immers maar kinderen?

Het wonderlijke doet zich nu voor, dat er wel weer aandacht is (en terecht) voor de tweede generatie kinderen, die na de oorlog geboren zijn en problemen hebben, omdat hun ouders in de oorlog omkwamen of omdat hun ouders in de oorlog 'verkeerd' waren. En er zijn zelfs derde generatie nakomelingen die aan het woord komen met hun problemen. Maar wij, de oorlogskinderen, die daarna 'gewoon' groot zijn geworden, alsof er niets in hun leven gebeurd is, zijn voor de rest van hun leven inderdaad behandeld als mensen die nooit in hun leven iets hebben meegemaakt. En dat vind ik gek, want ik denk dat die Tweede Wereldoorlog zelfs beslissend is geweest voor mijn latere opvattingen. Ik kan er misschien niet direct een verband tussen leggen, maar ik vermoed het wel.

Als buitenlandcommentator voor de Vara-radio had ik indertijd vaak kritisch commentaar op de Amerikaanse oorlog in Vietnam of de bewapening en de Koude Oorlog. Regelmatig reageerden luisteraars met de opmerking, dat ik "zeker de Tweede Wereldoorlog niet had meegemaakt", terwijl mijn kritiek juist gebaseerd was op persoonlijke ervaring met oorlog. Ik heb mij altijd geërgerd aan de onbeschaamdheid waarmee rechtse politici en journalisten gemakshalve hun eigen Tweede Wereldoorlog-ervaring etaleerden als onweerlegbaar bewijs, dat "wij, denkende mensen, natuurlijk instemden met de Koude oorlog en dat wij vóór Washington en vóór de kernwapens zijn". Mensen, even oud als ik, monopoliseerden hun oorlogservaring als iets dat onvermijdelijk moest leiden tot steun aan de VS.

In mei 1945 was ook ik heel blij, dat de Geallieerden ons bevrijdden. En ook ik bewonderde de Amerikanen en hun manier van leven. We genoten van de Amerikaanse films en de Amerikaanse muziek. Maar later ging ik ook begrijpen, dat wie vandaag een kind uit het water redt, daaraan niet het recht kan ontlenen om morgen een kind in het water te gooien.

Nu we over de Tweede Wereldoorlog kunnen praten, vraagt niemand ons eraan. Wij zijn niet zelig, wij zijn geen verloren generatie, maar ons verhaal is nog niet verteld en dat is misschien wel een beetje jammer, voor de geschiedenis.

Karel Roskam

SOLDAAT IN INDIE

Notities van blijvende waarde

Over de oorlog die Nederland kort na de Tweede Wereldoorlog uitvocht in Indonesië zweeg men als het graf. Het is nauwelijks voor te stellen maar lange tijd deden geschiedenisboeken deze heuse oorlog af met "twee politionele acties". Velen hebben in de loop der jaren gepoogd dit verwrongen beeld enigszins bij te stellen. De man die daar zonder enige twijfel de meeste moeite voor heeft gedaan (èn met het meeste succes) is Anton P. de Graaff.

Met zijn Indië-trilogie ("De heren worden bedankt", "De weg terug" en "Brieven uit het veld"), over de echte lotgevallen van de meer dan honderd-duizend Nederlandse dienstplichtigen die gedurende de periode 1946-1950 naar Indonesië werden gezonden, heeft deze voormalig sergeant-gewondenverzorger werkelijk een monument van een boek afgeleverd. In zijn daarop volgende vierde boek ("Met de T.N.I. op stap") beschreef De Graaff, op indringende wijze, de konfrontatie van een groep oudstrijders met hun vroegere vijanden. Dramatisch hoogtepunt van dit boek is het gezamenlijk (van "vriend en vijand") bezoeken van het strijdgebied van weleer. Een daad waar vele oud-Indië gangers volstrekt niet over te spreken waren, maar dit terzijde.

■ Dagboek

Naar aanleiding van zijn verschenen boeken kreeg Anton P. de Graaff veelvuldig persoonlijke getuigenissen van andere oud-Indië militairen te horen en te lezen. In dit kader kwamen hem ook de dagboek aantekeningen van de oorlogsvrijwilliger (OVW'er) Adrie van der Heiden onder ogen. Dit dagboek trof hem zozeer dat hij met toestemming van betrokkene deze aantekeningen herschreef tot "Notities van een soldaat. Het dagboek van soldaat A.A. van der Heiden".

■ Bevrijders

Adrie van der Heiden wist gedurende de Tweede Wereldoorlog, door onder te duiken, met veel moeite aan de Arbeitseinsatz (gedwongen tewerkstelling in Duitsland) te ontkomen. Haast vanzelfsprekend kwam hij vervolgens

bij de ondergrondse (het verzet) terecht. In oktober 1944 werd de grond zo heet onder zijn voeten dat hij besloot, met zeven anderen, het Hollands Diep over te steken naar het bevrijde Brabant. Hij

stond bij zijn onderdeel (1-8 R.I.) te melden. Via Noord-Frankrijk en een korte opleiding in Engeland vertrok hij, eind oktober 1945, met de "Nieuw-Amsterdam" uit de haven van Southampton richting Indië. De uitzendperiode was duidelijk afgebakend: één jaar. De werkelijkheid liet anders zien. Stelselmatig werd het verblijf van zijn eenheid verlengd. Uiteindelijk, na te zijn afgekeurd, kon hij pas op 12 januari 1948 Indië de rug toekeren.

■ Janken

De door Anton P. de Graaff sober, maar ongemeen boeiend, herschreven belevenissen van Van der Heide geven een realistisch beeld van het leven van deze soldaat te velde in Indië. Over de angsten ("Het is een zenuwenoorlog, waar de sterkste man nog aan kapot gaat."), het verlies van maten, het uitoefenen van geweld ("... sta te janken. Voor het eerst van mijn leven heb ik een medemens gedood."), de onredelijke verhoudingen ("Wij snakken met 150 man in een benauwd ruim naar lucht, de officieren hebben allemaal een eigen hut en de onderofficieren delen een hut met twee man. Zijn wij dan geen mensen?"), de geneeskundige verzorging ("met een strak verband zal het wel lukken" terwijl er sprake is van dubbele gescheurde enkelbanden) en een krenterige overheid (het fixeren van het aantal gratis te versturen brieven).

De boeken van Anton P. de Graaff, zeker ook dit nieuwste boek, hebben een universele waarde. Natuurlijk de periode betreft een episode uit de geschiedenis (bijna een halve eeuw geleden) en Indië vergelijken met hedendaagse VN-uitzendingen zou werkelijk van de dulle zijn (het betrof destijds immers niets minder dan een ordinaire guerilla-oorlog) en toch overstijgen zijn boeken tijd en plaats ... omdat ze gaan over de wederwaardigheden van de krijgsmachtens. Dat maakt ook deze bewerkte dagboek aantekeningen van deze OVW'er uit 1945 tot een (haast) verplicht boek voor de (jonge) militair van 1994!

Wim Heij

meldde zich bij de Canadese troepen en belandde, na een opleiding in België, als pionier in Nijmegen. Na de bevrijding gaf hij zich als OVW'er op voor de bevrijding van Indië. Op 15 oktober 1945, tijdens een verlofperiode, werd hij gesommeerd zich ter-

Ant. P. de Graaff: Notities van een soldaat. Het dagboek van soldaat A.A. van der Heiden. Van Wijnen, Franeker. 1994. 91 blz. geïll. f 19.95.

ZWAAR VERVOER

Het aardige van militaire dienst is dat je zo af en toe met dingen in contact komt waarmee je in het normale leven nooit iets te maken zou hebben gehad. Wapens, schietbanen, injectiespuiten, hoofverbanden en infusen, zaken waar je in je eigen leven altijd met een grote bocht omheen bent gelopen, worden als de normaalste zaak van de wereld ter hand genomen. Soms ontdek je bij jezelf een verborgen talent, soms ook niet.

Na twee maanden pleisteren en verbanden bij de geneeskundige troepen besloot men mij naar een rijsschool te sturen teneinde een groot rijbewijs te behalen, benodigd voor het type ambulance waar ik, eenmaal paraat, op zou gaan rijden. De rijsschool bevond zich in het zuiden van het land en werd bevolkt door vriendelijke zuiderlingen met hele zachte G's.

's Avonds vlogen er vleermuizen en uilen. Ook waren er konijnen, egels en padden te bekijken en kon je bingo spelen in de kantine. Soms werkten de vrachtauto's zowaar en het eten was goed. Er mankeerde eigenlijk maar één ding en dat was ik.

Ik kan namelijk geen auto rijden. Oké, ik kom vooruit in zo'n ding en over de lijdensweg die mij naar mijn rijbewijs B heeft gevoerd zal ik verder zwijgen. Ik heb het roze papiertje maar gebruik het zo min mogelijk. Het kader begreep daar niets van; Hoe kon ik 'het' nu hebben maar het niet gebruiken? "Ach" wuifde ik weg: "Ik heb immers ook een gasmasker, een pio-schop en een helm die ik nauwelijks gebruik!"

De drie piepjonge beroeps waarmee ik een kamer deelde hadden kort tevoren hun eerste rijbewijs gehaald. Avonden lang gingen de gesprekken over versnellingsbakken, tweedehands modellen en prijzen, APK en de instructeurskaart waarop van dag tot dag de vorderingen met de vrachtwagen werden bijgehouden op weg naar het volgende praktijkexamen. "Hoe ver ben jij op je kaart?" vroegen ze mij regelmatig. "Ik mag al geheel zelfstandig de lichten en het oliepeil controleren", antwoordde ik dan en verzonk weer in mijn boek.

Recht vooruit rijden durfde ik na verloop van tijd wel, het was vooral het achteruitrijden dat me nachtmerries bezorgde. Binnen tien seconden was ik in de grote spiegels ieder gevoel van rechts en links kwijt. De vrachtauto rolde iedere kant uit die het zelf koos, met elke corrigerende stuurbeweging vergrootte ik de chaos. Mijn linkerbeen zwol op, tot twee keer de dikte van mijn rechter, in verwoede pogingen de koppeling op haar plaats te houden en nog schokte het grote groene ding allerlei richtingen op die ik nooit bedoeld had. Iedere morgen stond ik extra vroeg op om mijn bed geheel opnieuw op te maken. Nachten lang koppelde, remde, gaste, schakelde en stuurde ik in mijn slaap om 's morgens zwaar bezweet wakker te worden onder een grote prop dekens en lakens.

De instructeurs deden er echt alles aan maar na een paar weken begon het akeelig stil te worden in het legeringsgebouw. Rondom mij heen slaagde het hele peloton, pakte de plunjebaal in en vertrok. De pelotonscommandant besloot die laatste week maar eens een ritje met mij te maken om te zien hoe het nu verder moest. Hij was gelukkig fijngevoelig genoeg om zijn helm af te laten. Na afloop stond zijn gezicht somber. "Van den Berg, ik moet een keihard oordeel vellen" verzuchtte hij. "Eigenlijk vind ik je niet zo geschikt om chauffeur te worden, wat denk je zelf?" "Het is nooit mijn droom geweest om vrachtwagen-

chauffeur te worden, sergeant-majoor", antwoordde ik. "Wat moet ik trouwens als historicus met een groot-rijbewijs beginnen?" Opgelucht dat ik het zo sportief opvatte zei hij nog: "Nou, als je je zelf opgegraven beelden wilt vervoren." "Archeologie is een heel ander vak hoor!", maar de pelotonscommandant luisterde al niet meer en tekende zijgend de papieren die mij onthieven van de plicht nog langer aan zwaar vervoer deel te nemen. Daarna drukte hij mij de hand en namen we afscheid. En toch had ik even de pest in....

Coen van den Berg

Politieke prenten van Opland

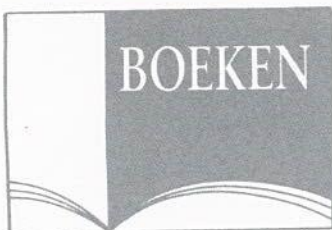
De nestor van de vaderlandse politieke tekenaars, de 66-jarige Opland (ps. Rob Wout), heeft op zijn geheel eigen wijze de politicus Lubbers uitgeleide gedaan. In *Dag Ruud* laat Opland de meest opmerkelijke zaken uit het twaalfjarige minister-presidentschap van Lubbers de revue passeren. Van de kruisraketten tot en met de ontmanteling van de verzorgingsstaat, de afschaffing van de opkomstplicht en de mislukte Europese carrière. De tekeningen, die eerder in *De Groene* en *De Volkskrant* verschenen, zijn, zelfs na zoveel jaren, nog steeds het aandachtig bekijken meer dan waard. Ook in deze bundel valt het weer op hoe groot de verschillen zijn in Opland's tekenwerk. De tekeningen uit *De Groene* (vierkant formaat) zijn eenvoudig van opzet en venijnig; die uit *De Volkskrant* (rechthoekig) meer verhalend van opzet en gemoeidelijker. Ook een groot en onafhankelijk tekenaar als Opland laat zich engszins beïnvloeden

door de politieke signatuur en het karakter (dag- of weekblad) van het periodiek waarvoor hij tekent. Daar is, met betrekking tot Opland, niets mis mee.

Integendeel. Het biedt de lezer/kijker in ieder geval een immer intrigerende verscheidenheid aan prenten van zeer hoog niveau.

Opland: Dag Ruud, *De Harmonie*, Amsterdam, 1994. 64 blz. f 19,90.(WH).

Liefdeszaken

Van de hand van actrice, danseres en fotomodel (en om helemaal compleet te zijn ook nog ex-minnares van Henry Miller), Brenda Venus, verscheen dit voorjaar *Het Stille-hintenboek*. 'De ideale minnaar weet wat zijn geliefde wil ... En niet wil'. Afgaande op de titel en de naam Brenda Venus waren mijn ver-

wachtingen over dit boek bepaald niet erg hoog gespannen. Lezing van dit boek heeft deze vooringenomenheid niet weg kunnen nemen. Integendeel. Het boek is een aaneenschakeling van trucjes en foefjes (*die nooit mislukken*) waarbij de (mannelijke) lezer stap voor stap wordt ingewijd in de mysteries van 'de vrouw' met het uiteinde-

lijke oogmerk 'de man' te maken tot de perfecte minnaar. In de epiloog spreekt Brenda Venus haar lezers nog een keer indringend toe: *Wel, heren, nu jullie de sleutels hebben gekregen tot de wereld der verleiding van een vrouw, moeten jullie die zelf ook gaan gebruiken. Tal van mannen door de eeuwen heen zijn erin geslaagd door de gouden deur te gaan (...). Ook jij hebt hun potentieel (...) en ik heb je het gereedschap gegeven.*

Ik beweer niet dat het allemaal onzin is wat Brenda Venus in haar boek beweert, maar de suggestie dat een man en een vrouw een werkelijke relatie met elkaar kunnen opbouwen via de wijze adviezen van deze 'perfecte mentor in liefdeszaken' betwijfel ik ten zeerste.

Brenda Venus: Het Stille-hintenboek. Het Spectrum, Utrecht, 1994. 158 blz. f 19,90. (WH).

Begraafplaatsen

Menige Nederlander loopt tijdens een vakantie in het buitenland, mogelijk op aanbeveling van een reisboek, wel eens een verwaarloosde begraafplaats op. Buitenlandse dodenakkers hebben juist door hun vervallen staat vaak nog iets romantisch. Daar hoeft je in Nederland niet om te komen, zo is de algemene opvatting, want daar worden de oude graven (al dan niet uit zuinigheidsoverwegingen) 'geruimd'.

In *Tot in eeuwigheid*. 'Op reis langs luisterrijke begraafplaatsen' weerlegt de bekende journalist (en oud-medewerker van EGO) Sietse van der Hoek met grote stelligheid deze gedachte. Voor zijn boek maakte de auteur

een rondgang langs de meest onbedorven begraafplaatsen van Nederland. Hij doorkruiste het gehele land, bezocht rooms-katholieke, protestantse, joodse en algemene begraafplaatsen, grote en kleine, heel oude (hunebedden) en van meer recente datum, in de stad en op het platteland. Het resultaat van zijn speurtocht is een meer dan lezenswaardige serie reportages over begraafplaatsen in Nederland. De meest curieuze dodenakker die Van der Hoek met een bezoek vereerde, was zonder enige twijfel die van Marken. Op de begraafplaats van dit voormalige Zuiderzee-eiland treft men geen zerken met namen aan, doch slechts paaltjes met nummers. Wie wil weten wie er onder de nummerplaatjes begraven liggen, moet zich tot de lokale predikant wenden.

Sietse van der Hoek: Tot in eeuwigheid. Het Spectrum, Utrecht, 1994. 184 blz. geill. (foto's van Daniël Koning). f 24,90. (WH).

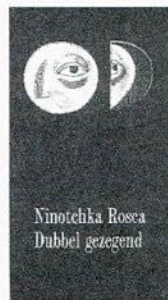
Filippijnen

Het verhaal van de, begin dit jaar uitgekomen, roman *Dubbel gezegend* van de Filippijnse

schrijfster Ninotchka Rosca doet sterk denken aan de wijze waarop Ferdinand Marcos aan de macht is gekomen.

Hoofdpersonen in deze kloekke roman zijn (de tweeling) Hector en Katrina Basbas die zich via leugen, bedrog, fraude en corruptie tot het centrum van de macht weten door te dringen. Wanneer Hector het tot presidentskandidaat weet te brengen hebben "Zijne (toekomstige) Excellentie" en zijn tweelingzuster Katerina ("Mevrouw-Zelf") zich ontpopt tot ware monsters die niets nalaten om hun doel te bereiken.

Via een vertrouweling van de Basbas-kliek schetst Rosca in deze roman een indringend beeld van een wereld waarin corruptie, machtsmisbruik, terreur en politieke verwording de boven-toon voeren.

De schrijfster (die onder het Marcos-regime zes maanden in de gevangenis verbleef) ontving voor deze zwarte komedie in 1993 The American Book Award.

Ninotchka Rosca: Dubbel gezegend. Ambo, Baarn/Novib, Den Haag, 1994. 248 blz. f 35,00. (WH).

Duidelijke taal

De nieuwe serie prisma-boeken is een uitkomst voor iedereen die zich wil verbeteren in zijn gebruik van de Nederlandse taal, of dat nu uit interesse is of in het belang van studie of werk. In de boekjes van ± 100 bladzijden, worden verschillende facetten van het Nederlands op duidelijke wijze uitgelegd.

Zo zullen mensen die veel moeten schrijven, of dat nu brieven, rapporten of grotere verslagen zijn, veel hebben aan de boekjes **Helder en pakkend schrijven** en **Grammaticale tips**. In het eerste boekje leert de lezer niet alleen zijn tekst op een gestructureerde manier op te bouwen, maar wordt ook gewaarschuwd voor clichés en de beruchte 'ambtenarenstijl'. Het tweede boekje is bedoeld als opfriscursus, naslagwerkje of als introductie, voor ieder wat wils dus. Door de compactheid ervan, en omdat de auteur niet de pretentie heeft gehad een leerboek te schrijven, dreigt het nergens een 'saai grammatica-boek' te worden. In combinatie met **Foutloos spellen** (met daarin 1000 vaak verkeerd gespelde woorden) zijn deze boekjes natuurlijk ook zéér nuttig bij het schrijven van een sollicitatiebrief, want een brief met fouten verdwijnt meteen in de prullenmand. **Juist woordgebruik** leert ons dat we woorden vaker in de verkeerde context gebruiken dan we zouden denken, en voor diegenen die graag moeilijke woorden gebruiken is er ook nog het boekje **Vergroot je woordenschat**, met daarin op alfabetische volgorde moeilijke woorden en hun betekenis. In het boekje **Snellezen** wordt de lezer dan nog geleerd sneller en efficiënter te lezen, door alleen die dingen uit de tekst te halen die voor de lezer van belang zijn. De bondige opzet van de boekjes maakt ze zeer geschikt als handleiding bij zelfstudie, en door het prettige lettertype en de handige tips en testjes tussendoor zijn ze makkelijk te lezen. Voor je het weet heb je een boekje uit en ben je voor de vriendelijke prijs van f 7,50 weer wat wijzer.

Prisma Taalboekjes. Het Spectrum, Utrecht 1994. ± 100 blz. f 7,50. (OO)

Briljant en boeiend

In het aan biografieën rijke fonds van De Prom verscheen weer een prachtexemplaar: **Robert Louis Stevenson**. Het leven van deze Schotse schrijver (1850-1894) werd beschreven door diens landgenoot Ian Bell, literair medewerker van de Observer en columnist van de Herald. Welke leesgrage jongen las niet 'Schateiland', en welke literatuurliefebhaber kent niet 'De zonderlinge geschiedenis van Dr. Jekyll en Mr. Hyde' of zag een van de tientallen verfilmingen ervan?

Aan het slot van zijn boek, dat zich laat lezen als een roman, zegt Bell dat hij (...) *Stevenson op de meest onwetenschappelijke manier (heeft) benaderd. Ik ben journalist en ik doe niet net of ik heel iemand anders ben. Het menselijke element vond ik belangrijker dan tekstanalyse.* Dat heeft een 'ouderwets' goed stuk werk opgeleverd, afstandelijk en toch betrokken en uitstekend gedocumenteerd. Bell slaagt erin een vrijwel compleet en onopgesmukt beeld van de 'ongrijpbare', romantische en ziekelijke zwerfer/auteur te schetsen: zijn dromerige en verwende kinderjaren, zijn studentikoze (rechtenstudie) 'provo-tijd' in het Victoriaanse Edingburgh, zijn bohémien-leven in Frankrijk, het verzet tegen zijn Calvinistische afkomst uit een ingenieursgeslacht (*Met elkaar hebben ze alle vuurtorens van Schotland en nog veel meer elders op de wereld gebouwd*), zijn stormachtige huwelijk met de tien jaar oudere Amerikaanse Fanny Van de Grift en hun laatste jaren op Samoa in de Stille Zuidzee. Daar droegen de eilandbewoners op 4 december 1894 hun geliefde Tusitala (verhalenverteller) - die het in oorlogstijd voor hen opnam tegen Engeland - ten grave, hoog op Mount Vaea. *Drie onderling verbonden zaken zijn het belangrijkste: ziekte, Schotland en reizen*, zo begon Bell, die vervolgens geloofwaardig maakt dat de legende rond RLS groteneels op waarheid berust. Ondanks, maar ook dankzij zijn ziekte (tbc?) produceerde Stevenson in twintig jaar een formidabel en 'tijdloos' oeuvre van essays, reisverhalen, toneelstukken, poëzie, korte verhalen, brieven en romans. Veel ervan was (en is!) briljant en boeiend,

deze biografie is dat ook. **Ian Bell: Robert Louis Stevenson**. De Prom, Baarn 1994. 296 blz. geïll. f 49,50. (FS)

Monument van Afrika

In april dit jaar eindigde ik een recensie van 'Het valse leven', het Antilliaanse epos van Maryse Condé (Guadeloupe, 1937) met de wens dat zij, na Toni Morrison, nu ook de Nobelprijs voor literatuur zou krijgen. Immers, aan de vereiste van een, naast literair, ook hoog humanitair gehalte, voldoet haar werk ten volle. Dat bleek al bij het wereldwijde succes van het kapitale, tweedelige **Ségou** (Parijs, 1984/'85), een historisch monument van Afrika, dat in 1990 ook maandenlang bovenaan de Nederlandse boeken toptien stond.

Toen Maryse Condé in 1976 Ségou, rond 1800 de hoofdstad van het Bambara-rijk, aan de Niger in Mali bezocht, woonde en werkte ze al tien jaar in West-Afrika. Na grondige documentatie beschreef ze, middels een familie-epos over het Bambara-geslacht Traoré, als eerste de 19e eeuwse geschiedenis van het uiteenvallen van een Afrikaans rijk door de druk van de opdringende Islam, de Europese (slaven)handel en het Christendom. In plaats van een - toch tekort doende - samenvatting te geven, citeer ik een veelzeggend fragment uit de motivering van de auteur, toen ze ontdekte dat Mali tot de minst ontwikkelde landen ter wereld werd gerekend. *Ik ben toen vreselijk kwaad geworden. Hoezo, minst ontwikkeld? En al die spirituele rijkdom dan, dat vermogen om schoonheid te creëren, die levenskunst, die subtiele menselijke betrekkingen die mij zo in vervoering hadden gebracht, telde dat dan allemaal niet? Telde dan alleen economische rijkdom en materiële productie? Uit die woede ben ik gaan schrijven ...* Daaraan danken wij nu in ieder geval een machtig menselijk document en een uniek standaardwerk over de teeloorgang van een cultuur. Voor wie dit schitterende boek eerder miste: deze zomer bracht De Geus i.s.m. In De Knipscheer een nieuwe herdruk uit, ditmaal beide dikke delen in één gebonden uitgave voor een CD-prijsje.

Maryse Condé: Ségou. In De Knipscheer/De Geus, Breda 1994. 799 blz. f 39,90. (FS)

Visie op de dood

Bebouw het land alsof je eeuwig zult leven; leef alsof je morgen zult sterven. Dit gezegde gaf Lorna St. Aubyn als motto mee aan haar boek **Bewust sterven**, Spiritueel omgaan met de dood. Wie zou er tegen die mens- en milieuvriendelijke aansporing bezwaar willen maken? Dat kan anders liggen bij de inhoud, of misschien al eerder bij de uitgangspunten van de auteur in haar inleiding: *Bij de poging tot een nieuwe visie op de dood te komen gaan we uit van bepaalde vooronderstellingen: -dat we vele malen eerder hebben geleefd en zijn gestorven; -dat de lichamelijke geboorte de beperking is en de dood de bevrijding; -dat onze ziel het totaal van al onze vorige levens omvat.*

Wie alleen vertrouwd op het eigen Westers rationele denken kan hier stekels overeind voelen komen. Wie wel eens kennis nam van publicaties uit of over andere culturen (dat kunnen ook 'gewone' romans en verhalen zijn, zoals bijv. het hier elders besproken 'Ségou') zal al minder vreemd opkijken. Trouwens, de sterk gestegen belangstelling bij een groeiend publiek - en schoorvoetend ook in wetenschappelijke kringen - voor zaken als reïncarnatie, bijna-dood-ervaringen, alternatieve geneeswijzen, andere voedingsgewoonten, het horen van stemmen, droomsymboliek etc. spreekt

boekdelen over een toenemende acceptatie van ook andere zienswijzen. Natuurlijk is er kaf onder het koren. Natuurlijk zijn er ook vraagtekens te zetten bij een aantal opvattingen van Lorna St. Aubyn over zelfdoding, abortus, euthanasie, orgaantransplantatie, wiegedood, miskramen, aids, ontmanteling van voormalige concentratiekampen e.a., al was het alleen maar dat veel onderwerpen wel heel kort worden behandeld. Niettemin, een zinnig boekje dat veel stof tot nadenken biedt, alsmede een aantal rituelen als steun bij verdrietverwerking.

Lorna St. Aubyn: Bewust sterven. Ankh-Hermes, Deventer 1994. 129 blz. f 29,50. (FS)

Wim Heij
Olaf Onderdelinden
Frank Spoelstra

HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING

In de Nederlandse Krijgsmacht werken verschillende soorten geestelijke verzorgers. Er zijn aalmoezeniers, dominees en rabbijnen namens de verschillende kerkgenootschappen en raadslieden namens het Humanistisch Verbond. Men kan de geestelijke verzorging dus al meteen in twee hoofdrichtingen splitsen: De godsdienstige geestelijke verzorging namens de kerkgenootschappen en de humanistisch geestelijke verzorging namens het Humanistisch Verbond.

■ Keuze

Humanisme is een open levensovertuiging waarbij mensen zelf zin, vorm en betekenis aan het eigen leven geven, zonder daarbij een beroep te doen op hogere machten. De mens is vrij, zelfstandig en verantwoordelijk voor zichzelf en voor de ander.

De humanistisch geestelijke verzorging wil mensen bijstaan, wanneer dat gevraagd wordt of waar dat gewenst is.

De godsdienstige geestelijke verzorging kan worden gesplitst in: katholiek, protestants en joods.

Er is dus een keuze voor het defensiepersoneel. Nu is die keuze voor een aantal mensen geen probleem: zij hadden in de burgermaatschappij die keuze al lang bepaald en er is voor hen geen enkele reden om daar, nu ze in de krijgsmacht werken, van af te wijken. Maar zo ligt het voor anderen niet.

Er zijn tegenwoordig steeds meer mensen, die het niet vanzelfsprekend vinden zich tot een bepaalde geestelijke richting te rekenen. Voor hen doet de aangebrachte indeling die zij aantreffen in de krijgsmacht eigenlijk vreemd aan. Alsof iedereen zo maar ingedeeld kan worden! Nu staat daar tegenover dat iemand, die voor een bepaalde vorm van geestelijke verzorging kiest, daarmee nog allerminst te kennen geeft ook tot die richting te behoren. Wie naar aalmoezenier, dominee, rabbijn of raadsman gaat, behoeft daarmee nog niet te kennen te geven resp. katholiek, protestants, joods of humanistisch te zijn.

Vanzelfsprekend zal men de richting kiezen waartoe men zich het meest voelt aangetrokken. Denkbaar is ook dat iemand kiest voor een persoon bij wie hij zich het meest thuis voelt, ongeacht zijn levensovertuiging.

Wel komt het er voor de man of vrouw zelf op aan, dat in ernst een keus wordt bepaald. Dit artikel wil daarbij behulpzaam zijn in die zin, dat het tracht in kort bestek aan te geven wat humanistisch geestelijke verzorging inhoudt.

■ Geestelijke Verzorging.

Geestelijke verzorging is er niet omwille van de militaire organisatie, maar wat is 't dan wel?

Bij geestelijke verzorging gaat het allereerst om aandacht voor mensen. Geestelijk verzorgers staan stil bij wat iemand bezig houdt en gaan op de eerste

plaats uit van de persoonlijke, niet materiële belangen van mensen.

Het gaat er altijd om dat, juist vanuit de geestelijke verzorging, er een open oor is voor wat er zich bij de mens van binnen afspeelt.

De geestelijke verzorging in de krijgsmacht wil een vrijplaats zijn voor mensen die willen praten over zichzelf, het eigen persoonlijk leven, de werksituatie, het gezin of ongeacht welke andere persoonlijke omstandigheid.

In de krijgsmacht werkt de geestelijke verzorger met groepen.

Daarnaast is hij beschikbaar voor persoonlijke gesprekken.

De geestelijk verzorger probeert de mens met raad en daad bij te staan. Geestelijk verzorgers kennen het zgn. ambtsgeheim, wat inhoudt dat de privacy van elk mens hierbij altijd gewaarborgd is. Dit betekent dus dat de vertrouwelijkheid van gesprekken is gegarandeerd.

De militair kan door zijn werk in een ethisch conflict terecht komen. Enerzijds draagt hij bij aan het handhaven van de vrede, anderzijds kan tegelijkertijd van hem gevraagd worden wapens te gebruiken. Hij heeft te maken met vraagstukken van leven en dood. Daarom is de politieke beslissing tot stand gekomen om zowel de kerkgenootschappen als het Humanistisch Verbond (H.V.) te vragen geestelijk verzorgers beschikbaar te stellen.

Geestelijk verzorgers zijn burgers en dus geen militair. Zij leggen geen officiers-eed af en vallen niet onder de krijgsmacht. Ook staan zij niet onder militair bevel, waardoor zij geen militaire opdrachten kunnen geven of krijgen. Zij worden door het zendende genootschappen bij de minister van defensie als geestelijk verzorger voorgedragen en door deze benoemd.

Voor de inhoud van het werk is de geestelijk verzorger verantwoording verschuldigd aan het eigen zendend genootschap.

■ Wat doen raadslieden?

De humanistisch geestelijke verzorging is op 1 september 1964 ingevoerd in de Nederlandse krijgsmacht. Aanvankelijk met een proefperiode van drie jaar. Vanaf 1 september 1967 werd het definitief.

Heel vaak hoort men de mening dat het de taak van de raadslieden van het

Humanistisch Verbond zou zijn om de beginselen van dat Verbond, het humanisme dus, bekend te maken en te verkondigen. Dat is een misverstand!

De raadslieden willen geen verkondiging, evenmin als humanistisch geestelijke verzorging een poging is om andere mensen te overtuigen van de juistheid van het humanisme. Maar wat dan wel? In het humanistisch denken gaat men er vanuit, dat ieder mens in principe vrij is tot denken en doen, maar/en ook verantwoordelijk is voor die vrijheid.

Raadslieden vinden, juist op grond van hun humanistische levensovertuiging, dat het er vooral om gaat de ander te stimuleren om te zoeken naar het vinden van zijn of haar eigen weg.

Of dat een humanistische weg is of een andere doet niet ter zake.

Het gaat er niet om, dat de man of vrouw die met een van de raadslieden in contact komt humanist wordt, maar dat deze stap voor stap een eigen weg gaat, dat wil zeggen, zich eigen meningen, opvattingen en een levensovertuiging eigen maakt.

Humanistisch geestelijke verzorging wil de mens stimuleren om ernst te maken met zichzelf, waarbij ieder de mogelijkheid heeft om in vrijheid en zelfstandigheid een eigen levenskeuze te maken. Ieder mens kan op eigen niveau proberen zoveel mogelijk vrijheid en zelfstandigheid te realiseren.

Raadslieden kunnen daarbij behulpzaam zijn.

Groepsgesprekken

Het is wellicht het meest duidelijk om dit met een voorbeeld toe te lichten.

In een g.v.-bijeenkomst kan, op verzoek van de deelnemers, een gesprek worden gevoerd over ieder relevant onderwerp. Wat is de taak van de raadsman of -vrouw in dit gesprek?

- Te zorgen dat de deelnemers van de groep zoveel mogelijk zelf komen tot een formulering van de argumenten, die voor en tegen beide standpunten kunnen worden aangevoerd.
- Aanvullende informatie te verstrekken voor zover blijkt dat de deelnemers bestaande argumenten niet kennen.
- Te voorkomen dat er tijdens het gesprek een beïnvloeding, de één of andere kant op, ontstaat. Het moet de deelnemers steeds duidelijk voor ogen staan, dat niemand hen in een bepaalde richting wil stuwten.
- De deelnemers, voor zover ze voldoende belangstelling hebben, aan te sporen zich verder te verdiepen o.a. door het aangeven van literatuur.

Individuele gesprekken

Mensen kunnen er behoefte aan hebben hun persoonlijke ervaringen eens met een raadsman of -vrouw door te praten. Zo'n gesprek vindt plaats op basis van wederzijds vertrouwen. Raadslieden begeleiden en helpen dan de cliënt om meer zicht te krijgen op eigen levensvragen. Uiteindelijk bepaalt de cliënt zelf z'n eigen weg. De geestelijk verzorger is uitsluitend dienstbaar in dit proces.

Andere werkzaamheden.

Uit het houden van groepsgesprekken (de zgn. g.v.-uren) en het beschikbaar

zijn voor individuele gesprekken vloeien voor raadslieden nog tal van andere werkzaamheden in de krijgsmacht voort. Zo vindt er per onderdeel regelmatig overleg plaats met de arts, de maatschappelijk werker (MDD), de personeelsofficier en de andere geestelijk verzorgers. Zonodig kunnen ook besprekingen worden gevoerd met commandanten op de kazerne tot en met het ministerie van defensie.

■ Kan dat in militaire dienst?

Is een dergelijke kritische, op de mens gerichte geestelijke verzorging in dienst mogelijk? Ons antwoord daarop is: dat is niet alleen mogelijk, dat is noodzakelijk! Wij als samenleving zaden een aantal mensen op met een in wezen afschuwelijke taak. Men wordt opgeleid om ondermeer onze vrijheid (dus ook onze economie en democratie) te verdedigen door georganiseerd geweld toe te passen. Als we daar goed over nadenken dan is dat nogal wat. Zo'n situatie op zichzelf roept al problemen op. Militairen treden bij hun acties naar buiten toe op als een collectief, als de krijgsmacht. We mogen echter nooit uit het oog verliezen, dat de krijgsmacht bestaat uit individuele mensen.

En daar gaat het in de humanistisch geestelijke verzorging om. Om mensen, mannen en vrouwen, die recht hebben

op hulp en aandacht als men met zichzelf in de knoei zit danwel in omstandigheden terecht komt, die men niet meer aankan. Mensen hebben het recht onder deskundige leiding kritisch met elkaar te praten over alle dingen die men belangrijk vindt, teneinde zich als mens te kunnen ontplooiën.

Militairen zijn geen willoze werktuigen. Dat kan en mag ook niemand van ze verlangen. Humanistisch raadslieden zijn solidair met mensen die deze taak in opdracht van onze samenleving op zich nemen.

■ Uniform

Geestelijke verzorgers zijn geen militairen. Toch zie je ze ook wel in uniform lopen.

Het voordeel daarvan is, dat zij zo op een herkenbare wijze in de krijgsmacht zijn opgenomen en daardoor vaak op een doelmatiger manier de hulp kunnen verlenen, die aan hen wordt gevraagd. Maar het nadeel is ook duidelijk: binnen en buiten de krijgsmacht is de gedachte gewekt, dat geestelijke verzorgers inderdaad een soort militairen zijn, die dan ook vanzelfsprekend de belangen van het militaire apparaat behartigen.

Dat is niet zo, humanistisch geestelijk verzorgers zetten zich uitsluitend in voor het geestelijk welzijn van de mensen in de krijgsmacht.

■ Coornherthuis

Naast de groeps- g.v.-bijeenkomsten op de werkplek hebben militairen ook het recht in diensttijd deel te nemen aan een conferentie in het Humanistisch Vormingscentrum voor militairen. BV is geregeld in art. 85 pt R van het AMAR.

Het Coornherthuis in Zeist is een gezellig vormingscentrum, ingericht voor één en meerdaagse conferenties. Onderdeels en/of groepsgewijs kan hier verder doorgepraat worden over zaken die door de deelnemers worden ingebracht. Gedacht kan worden aan onderwerpen als leiderschap, omgang met anderen, (politieke) ontwikkelingen in de wereld, VN-uitzending enz. Daarnaast worden open thema-conferenties georganiseerd, waarop men individueel kan inschrijven. In de conferentie wordt desgewenst gebruik gemaakt van o.a. rollenspel, gast sprekers, video- en filmmateriaal of excursies.

De conferenties worden begeleid door een raadsman/vrouw van de kazerne of één van de raadslieden die op het vormingscentrum werken.

Voor meer informatie: Neem contact op met één van de raadslieden of met:

'Het Coornherthuis'
Oranje Nassaulaan 71
3708 GC Zeist
Tel. 03404-14060

Redactie

Raadslieden - waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/'t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	* 06 - 535 - 7549 * 06 - 514 - 6093	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	* 06 - 549 - 7913	040-627322
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	* 06 - 534 - 2492	03210-18934
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	* 06 - 213 - 341/281 * 06 - 202 - 617	03480-14787
Arnhem/ Vlb. Twenthe	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	* 06 - 517 - 335 * 06 - 514 - 6093	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	02991-3525
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	* 06 - 532 - 2643	05220-62273
Den Helder	M.J. (Marias) van Dorp	02230-52405	* 06 - 209 - 2405	035-232142
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	* 06 - 209 - 6820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	00-4942817510, tst 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942812470
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-366444/45	* 06 - 557 - 6445	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	* 06 - 541 - 8499	05160-13579
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	* 06 - 578 - 702	013-425425
Den Helder/A'dam	C. (Carine) van Hinte	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	01727-13248
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	* 06 - 678 - 1826	030-937808
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	* 06 - 533 - 7810	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4952358150	* 06 - 443 - 259	00-4952356621
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	00-4942817510, tst. 2285/2286	* 06 - 594 - 2285	00-4942816195
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	* 06 - 557 - 6444	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	00-49633277276	* 06 - 445 - 290	00-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92977	* 06 - 504 - 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	* 06 - 500 - 7051	020-6323785
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	* 06 - 511 - 196	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	* 06 - 564 - 2774	080-229069
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	* 06 - 564 - 2774	08382-1675
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	* 06 - 529 - 3341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	* 06 - 531 - 1564	080-239840
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826	* 06 - 519 - 6826	05110-72385
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	* 06 - 213 - 341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436		05210-13657
Stafraadvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906		085-629745
Coornherthuis				
(raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060		03210-18934
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060		08370-10205

...AAN ALLE PARTIJEN
DEZELFDE HOEVEELHEID
WAPENS LEVEREN,
DAT NOEM IK PAS
HUMANITAIR.

WILLEM
VAN DER VLIET